

SİYASAL BİLİM ve HUKUK

MİLLETLERARASI ANDLAŞMALARIN UYGULANMASI

Prof. Dr. A. Suat BİLGE

Bu yazımızda Andlaşmalar Hukukuna ilişkin Viyana Sözleşmesinin andlaşmaların uygulanmaları etrafında toplanan 26 ilâ 41 nci maddelerini evvelki yazımızdaki sistemde ele alacağız.¹

Viyana Sözleşmesinin andlaşmaların uygulanmasına ilişkin hükümleri III ve IV ncü bölümlerde kümelenmiştir. Sözleşmenin III ncü bölümünde andlaşmalara saygı, andlaşmaların uygulanması, andlaşmaların yorumlanması, andlaşmaların üçüncü devletlere etkisi düzenlenmiştir. IV ncü bölümde andlaşmaların taraf devletlerin rızaları ile sınırlı ve sınırsız olarak değiştirilmelerine ilişkin konular hakkında kurallar konmuştur.

Bölüm III

Andlaşmalara saygı, andlaşmaların uygulanma ve yorumlanması

Kesim 1 : Andlaşmalara saygı

Sözleşmenin III ncü bölümünün 1 nci kesimi andlaşmalara saygıyı sağlamayı hedef gütmektedir. İki maddeden meydana gelen kesimin birinci maddesi ahde vefa ilkesini tedvin etmiştir. Böylelikle doktrinde uzun zamandan beri tartışılan ilke açıklığa kavuşmuş ve artık andlaşmaların temeline yerleşmiştir. Kesimin ikinci maddesi de milletlerarası andlaşmaların uygulanması bakımından iç hukukun ileri sürülebilme hallerini sınırlamıştır. Bu madde de uzun zamandan beri tartışılan milletlerarası hukuk ile iç hukuk arasındaki ilişkileri kısmen düzenlemiştir.

(1) Bak: A. Suat Bilge, 'Milletlerarası Hukukuna göre milletlerarası andlaşmaların akti' S.B.F.D. 1969 C. XXIV No. 3 S. 1-39.

*Madde 26²**Ahde vefa (Pacta sunt servanda)*

Yürürlükde olan her andlaşma tarafları bağlar ve bunlar iyi niyetle uygulanmalıdır.

Madde latince «Pacta sunt servanda» deyimi ile anlatılan ve türkçeye «ahde vefa» olarak geçen kuralı teyid etmektedir.³ Verilen sözü tutmak her hukuk düzeninin temelidir. Doktrinde pacta sunt servanda genel ilkesinin köklerinin tarihin çok eski devirlerine gittiği ve gerek milli hukuklarda gerek milletlerarası hukukta genel olarak uygulandığı belirtilmiştir. İlke bugünkü ifade edilmiş şekli ile Roma hukukundan türemiştir. Pacta sunt servanda milletlerarası hukukta «tabii hukukun ihlâl edilmez bir kuralı», «mutlak adalet ilkesi», «gerekli kural», «ana kural» gibi deyimlerle nitelendirilmiştir. Tarih bakımından ilkenin manevi ve dini yönleri de vardır. Pacta sunt servanda bu deyimlerden anlaşılacağı üzere andlaşmaların uygulanmalarının zorunluluğunu ve hatta milletlerarası hukuk düzeninin varlığını izah eden temel bir ilkedir. Bu ilke tarihi oluşumu bakımından manevî ve dinî yönlerinin belirmesi ile ortaya çıkmaya başlamıştır. Aktedilen andlaşmayı uygulamak bu vesile ile yapılan yemin törenleri dolayısıyla kutsal inanışlara dayandırılmıştır.⁴ Pacta sunt servanda daha sonraları lâikleşmiş ve yapılan andlaşmalara saygı gösterilmezse gerek ferdler gerek devletler arasındaki ilişkilerin devam ettirilemeyeceği kabul edilmiştir. Modern çağda pacta sunt servanda hukuki bir kural olmuştur. Zamanımızda kuralın bu mecburiliği adalet hissi, iyi niyet, haksuz cemiyet olmaz, dayanışma gibi fikirlerle veya oluşma bakımından teamüli bir kural veya devletlerin ortak iradesi olarak ve hatta hukuk dışı ana veya yüksek bir ilke kavramı ile çeşitli biçimlerde izah edilmektedir.⁵

- (2) Milletlerarası Hukuk Komisyonunun hazırladığı taslak :
Bölüm III : Andlaşmalara saygı ve andlaşmaların uygulanması ve yorumlanması

Kesim I : Andlaşmalara saygı

Madde 23

Andlaşmaya saygı

Yürürlükte olan her andlaşma tarafları bağlar ve taraflarca iyi niyetle uygulanmalıdır.

- (3) Joseph Nisot, a.g.m., s. 314-315.

- (4) Michel de Taube, L'inviolabilité des Traités, Recueil des Cours 1930- II C. 32 s. 295-383.

- (5) John B. Whitton, La règle 'pacta sunt servanda', Recueil des Cours 1934- III s. 151-249; Olof Hoiyer, Les Traités Internationaux, Paris éditions internationales 1928 C. I s. 185-190.

Milletlerarası Hukuk Komisyonu madde taslağı hakkında hazırladığı açıklamada andlaşmalara saygı kuralının andlaşmalar hukukunun temeli olduğunu söyledikten sonra iyi niyetle uygulamanın kuralın bir unsuru olduğunu milletlerarası kararlara atıflar yaparak belirtmiştir. Komisyon bu bakımdan Milletlerarası Adalet Divanının «Fasdaki Amerika Birleşik Devletleri vatandaşlarının hakları» davasında⁶ ve Dantzig ülkesinde Polonya vatandaşlarına uygulanan işlem ve «Arnavutlukta azınlık okulları» konularında⁷ verdiği kararları bahis konusu etmiş ve bu kararların ve diğer hakem kararlarının iyi niyetle uygulanmalarının andlaşmalara saygı kuralı ile hukuki bakımdan bir bütün meydana getirdiğini açıklamıştır.

Doktrinde iyi niyetin pacta sunt servandadan ayrı bir genel hukuk ilkesi olduğu söylenmiştir. Bazı yazarların iyi niyete bir hukuk ilkesinden ziyade manevi bir değer vermek istemelerine rağmen çoğunluk iyi niyeti genel bir hukuk ilkesi olarak kabul etmektedir. İyi niyet ilkesi belli bir işlemde bulunmaktan ziyade bu işlemin ne biçimde bir hareketle yapılacağını göstermektedir. İyi niyet ilkesi maddede aktedilmiş bir andlaşmanın uygulanması açısından ele alınmıştır. Gerçekte ilkenin kapsamı daha geniştir. İyi niyet ilkesi Sözleşmenin 18 nci maddesinde açıklandığı üzere henüz yürürlüğe girmeyen andlaşmalar hakkında da taraf devletlere bir kaçınma vecibesi yüklemektedir.⁸

Madde yürürlükte olan andlaşmaların tarafları bağladığını ve tarafların andlaşmaları iyiniyetle uygulamaları gerektiğini belirtmektedir. Madde taslağı hazırlanırken önemi dolayısıyla Sözleşmenin en baş tarafına veya başlangıca konulup konulmaması tartışılmış sonunda metnin uygulama bölümünde bırakılması, sistem bakımından uygun görülmüştür.

Madde taslağı Diplomatik Konferansın birinci devresinde görüşülürken başlıca maddenin etkisini azaltan ve arttıran iki değişiklik teklif edilmiştir. Birinci teklif madde metnine geçerlilik kavramını sokmak istiyordu. Bu teklife göre ancak yürürlükte ve geçerli olan andlaşmalara saygı gerekirdi. İkinci teklif, milletlerarası hukukun milli mevzuatın andlaşmaların uygulanmasına mazeret olarak ileri sürülemeyeceğine dair olan geleneksel kuralı metne eklemek istiyordu.

(6) C. I. J., Recueil des arrêts, avis consultatifs et ordonnances 1952 s. 212.

(7) C. P. J. I., Série A/B No. 44 s. 28; Série A/B No. 64 s. 19-20.

(8) Jean-Pierre Cot, 'La bonne foi et la conclusion des traités', R.B.D.I. 1968- I s. 141.

Görüşmeler sırasında Türkiye temsilcisi andlaşmalara saygı ilkesinin aynı zamanda manevî bir kural olduğunu belirttikten sonra bunun Milletler Cemiyeti Misakı ve Birleşmiş Milletler Yasasında öngörüldüğünü hatırlatmış ve ilkenin önemi dolayısıyla Sözleşmenin başına geçirilmesi gerektiğini söylemiştir. Türkiye temsilcisi andlaşmalara saygı ilkesinin andlaşmaları iyi niyetle uygulama ilkesi ile yakın bağlarına dokunmuş ve ilkenin etkisinin arttırılması için maddeye âkit devletlerin andlaşmaların uygulanmasına engel olacak hareketlerden kaçınma kavramının ve andlaşmalara saygı göstermemenin devletlerin sorumluluğunu doğuracağı kuralının eklenmesini istemiştir. Türkiye temsilcisi özetlenen bu görüşlerle Konferansda maddenin etkisini zayıflatan birinci teklifin aleyhinde ve maddeyi kuvvetlendiren ikinci teklifin leyhinde bir tutum takınmıştır.

Diplomatik Konferansın birinci devresinde madde hakkında yapılan değişiklik teklifleri tartışılarak zayıflatanlar red edilmiş, kuvvetlendirenler kabul edilmiştir. Maddeyi kuvvetlendiren teklifin ayrı bir madde, 27 nci madde olarak kaleme alınması uygun görülmüş, 26 ncı madde için Milletlerarası Hukuk Komisyonunun hazırladığı taslak aynen kabul edilmiştir. Konferansın ikinci devresinde Pacta sunt servanda'nın 25 nci maddeyi de gözününe aldığı gösteren bir değişiklik teklifi yapılmıştır. Konferans başkanı maddenin 25 nci maddeyi de kapsadığı konusunda ortaya bir itiraz sürülmediğini, genel anlayışın böyle olduğunu, bu sebeble bir genel ilke maddesi olan 26 ncı maddenin metninin değiştirilmesine lüzum olmadığını söylemiştir. Teklif sahibi devletler ise teklifin Yazı Komitesine yollanmasını istemişlerdir. Yazı Komitesi metinde değişiklik yapmamış ve taslak kesinleşmiştir.

Madde görüşülürken bazı devletlerin temsilcileri maddede yazılı «yürürlükte olan andlaşma» deyiminden «geçerli andlaşma»yı anladıkları yolunda beyanlar yapmışlardır. Konferansın birinci devresinde benzer bir teklif red edildiğine göre bu beyanlar Sözleşmenin bir yorumlanması değerini kazanmamıştır. Gerçekde geçerlilik ile yürürlükte olma kavramı farklıdır. İkinci devrede ayrıca Lüksemburg devletlerin andlaşmaların uygulanmalarını sağlamak için milli hukuklarında bütün tedbirleri alacaklarını öngören yeni bir maddenin Sözleşmeye ilâvesini teklif etmiştir. Bu teklif hakkında konuşan temsilcilerin çoğunluğu 26 ncı maddenin böyle bir vecibeyi de kapsadığını belirtmişlerdir. Bu yorumlama üzerine Lüksemburg teklifini geri çekmiştir.

*Madde 27**İç hukuk ve andlaşmalara saygı*

Bir taraf iç hukukun kurallarını bir andlaşmanın uygulanmasını haklı göstermek için ileri süremez. Bu kural 46 ncı maddeyi haleldar etmez.

Madde Milletlerarası Hukuk Komisyonunun hazırladığı taslaklar arasında yer almamıştı. Madde Diplomatik Konferansın birinci devresinde Pakistan tarafından 26 ncı maddenin etkisini artırmak amacıyla ek fıkra olarak teklif edilmişti. Yukarıda söylendiği gibi teklifin ayrı bir madde olması istenmiştir.

Konferansın ikinci devresinde 46 ncı maddenin varlığı dolayısıyla 27 nci maddeye lüzum olmadığı ileri sürülmüştür. Konferans bu görüşü benimseyerek maddeyi Sözleşmede bırakmıştır.

Madde Milletlerarası Hukukun mevcut bir genel ilkesini teyid etmektedir. Milletlerarası Daimi Adalet Divanının Dantzigde Polonya vatandaşlarının ve Polonya ırkından veya dilinden diğer şahısların tabi tutulduğu işlem konusunda verdiği 4 şubat 1932 tarihli istişarî mütaleasında⁹ belirttiği üzere bir devlet Milletlerarası Hukukun veya yürürlükte olan andlaşmaların kendisine yüklediği vecibelerden Anayasasını ileri sürerek kurtulamaz. Konferansın kabul ettiği maddede anayasa gibi belli bir mevzuata atıfda bulunulmadan genel olarak iç hukukun ileri sürülemediği belirtilmiştir. Maddede kabul edilen yegane istisna 46 ncı maddenin kapsamına giren durumdur.

Madde yalnız andlaşmaların uygulanmasına ilişkin değildir. Maddenin arkasındaki düşünce daha genel olarak Milletlerarası Hukukla iç hukuk arasındaki ilişkileri ilgilendirmektedir. Konu Milletlerarası Hukuk Komisyonunda tartışılırken milletlerarası hukukun iç hukuka üstünlüğü hakkında çeşidli görüşler ileri sürülmüştür. Madde ile bu tartışmalara son verilmekte ve aracı bir görüş kabul edilmektedir. Maddeye göre genel olarak Milletlerarası hukuk iç hukuka üstündür ve ikisi arasında çatışma olduğu zaman milletlerarası hukuk kuralları uygulanacaktır. Bu üstünlüğün istisnası 46 ncı maddede gösterilmiştir. Milletlerarası andlaşma aktine ilişkin iç hukuk kuralları açıkça ihlâl edilmiş ise böyle bir durumda ilgili devlet iç hukukunu ileri sürebilecektir.

(9) C.P.J.I., Série A/B No. 44 s. 24.

Sözleşme Türkiye bakımından yürürlüğe girdiği zaman Anayasanın 65 nci maddesindeki ilke ile Sözleşmenin 27 nci maddesi arasındaki ilişkileri ayrı bir yazıda ele alacağız.¹⁰

Kesim 2 : Andlaşmaların uygulanması

2 nci kesim andlaşmaların uygulanması ile ilgili üç teknik kuraldan meydana gelmektedir. Birinci kural andlaşmaların geriye gitmeyeceğini, ikinci kural andlaşmaların genel olarak ülkenin bütününe uygulanacağını belirtmekte ve üçüncü kural da aynı konuda yapılan andlaşmaların hangilerinin hangi akit taraflar arasında uygulanacağını düzenlemektedir.

Madde 28¹¹

Andlaşmaların geriye gitmemesi

Farklı bir niyet andlaşmadan çıkmadıkça veya başka bir biçimde sabit olmadıkça bir andlaşmanın kuralları bir tarafı, bu taraf bakımından bu andlaşmanın yürürlüğe girmesi tarihinden evvel vuku bulmuş her işlem veya olay veya bu tarihte son bulmuş bir durumla bağlamaz.

Madde hukukun genel ilkelerinden geriye gitmeme (makale şamil olmama) kavramını andlaşmalar hukuku bakımından gözönüne almaktadır.

Maddenin kabul ettiği ilke, tarafların aksini andlaşma metninde veya dışında kararlaştırmadıkça bir andlaşmanın yürürlüğe girmeden evvelki işlem, olay veya durumlara uygulanamayacağıdır.¹²

Milletlerarası Hukuk Komisyonu madde taslağı hakkında yazdığı açıklamada geriye gitmeme ilkesinin andlaşmalara uygulanması konusunda Milletlerarası Adalet Divanının verdiği kararları te-

(10) Bu vesile ile evvelce aynı konuda ileri sürdüğümüz görüşü tekrar gözden geçireceğiz. Bak: A. Suat Bilge, Türk Hukukuna göre milletlerarası andlaşmaların akti, SBFD. 1968 C. XXII s. 130.

(11) Milletlerarası Hukuk Komisyonunun hazırladığı taslak :

Kesim 2 : Andlaşmaların uygulanması

Madde 24

Andlaşmaların geriye gitmemesi

Farklı bir niyet andlaşmadan çıkmadıkça veya başka bir biçimde sabit olmadıkça bir andlaşmanın kuralları bir tarafı bu andlaşmanın yürürlüğe girmesi tarihinden evvel vukubulmuş her işlem veya olay veya son bulmuş durum bakımından bağlamaz.

(12) Ingrid Detter, a.g.e., s. 34-35.

yid edici örnek olarak göstermiştir. Divan Ambatielos davasında (ilk itiraz) andlaşmada aksine bir hüküm olmadıkça andlaşmanın maddelerinin geriye doğru uygulanamayacağını söylemiştir.¹³ Divan Filistindeki Mavromatis imtiyazları davasında Lozan barış andlaşmasına ekli XII nci protokolün konusunun bu protokolden evvel Osmanlı makamları tarafından verilen imtiyazlardan hangilerinin tanınacağını tesbit olduğu için geriye doğru uygulanmasının protokolün metninden ileri geldiğini belirterek ilkeyi teyid etmişti.¹⁴

Andlaşmaların yürürlük tarihinden evvel vukubulmuş işlem ve olaylara veya meydana çıkmış durumlara uygulanmaması bunların yürürlüğe giriş tarihinden evvel son bulmuş olmalarına bağlıdır. Eğer bir işlem, olay veya durum andlaşmanın yürürlüğünden evvel vukubulmak veya ortaya çıkmakla beraber andlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra tekrarlanmış veya devam etmişler ise bu takdirde andlaşma bunlara uygulanır. Gerçekde bu, geriye gitmeden ziyade halen mevcut işlem, olay veya durumlara andlaşmanın uygulanmasıdır.

Maddenin başındaki «farklı bir niyet andlaşmadan çıkmadıkça veya başka bir biçimde sabit olmadıkça» kaydı andlaşmanın metninde geriye gitme hakkında açık bir kural olmasa da konu veya amacı bakımından âkit devletler tarafından geriye doğru uygulanması istenmiş ise buna engel olmamak için metne konmuştur.

Milletlerarası Hukuk Komisyonu madde taslağını hazırlarken yürürlüğü son bulan bir andlaşmanın yürürlükte iken yapılmış veya meydana gelmiş olay, işlem veya durum hakkındaki etkilerini ayrıca düzenlememiştir. Bu konu andlaşmaların sona erişinin etkileri bakımından Sözleşmenin 70 ve 71 nci maddelerinde ele alınmıştır.

Diplomatik Konferansın birinci devresinde madde taslağına başlıca iki değişiklik teklif edilmiştir. Bu değişiklikler geriye gitmenin andlaşmada açıkça öngörülme haline inhisar ettirilmesini ve «son bulan durum» deyiminin metinden çıkarılmasını hedef güdüyorlardı. Her iki teklif de Konferansda red edilmiş ve Milletlerarası Hukuk Komisyonunun hazırladığı taslak benimsenmiştir. Metin Yazı Komitesinin yaptığı yazılış değişikliklerinden sonra ikinci devrede kesinleşmiştir.

(13) C.I.J. Recueil 1952 s. 40.

(14) C.P.J.I. 1924 Série A No. 2 s. 34.

*Madde 29¹⁵**Adlaşmaların ülkesel uygulanması*

Aksine bir niyet andlaşmadan çıkmadıkça veya başka bir biçimde sabit olmadıkça bir andlaşma taraflardan herbirini bütün ülkesi bakımından bağlar.

Madde genellikle bir andlaşmanın âkit devletlerin ülkelerinin tamamına uygulanacağını tamamlayıcı bir ilke olarak teyid etmektedir.

Uygulamada bazı andlaşmaların konuları ve kuralları dolayısıyla sadece bir bölgeye uygulanacağı veya bazı bölgelere uygulanmayacağını âkit devletler kararlaştırmaktadırlar. Milletlerarası Hukuk Komisyonu madde tasarısı hakkında hazırladığı açıklamada Norveçin Spitzberg üzerindeki egemenliğini tanıyan 21 ekim 1920 tarihli andlaşma ile Antarktik hakkındaki I aralık 1959 tarihli andlaşmayı sadece belli bölgelere uygulanacak andlaşmalara örnek olarak vermekte ve ülkesinde serbest bölgeler kurulmuş olan devletlerin ticaret andlaşmalarında bu bölgeleri andlaşma kapsamı dışında bıraktıklarını belirtmektedir.

Milletlerarası Hukuk Komisyonu andlaşmaların ülkesel uygulanmalarının ilke olarak âkit devletlerin niyetlerine bağlı olduğunu ve uygulama ve milletlerarası içtihadın âkit devletlerin bu niyetlerini belirtmedikleri zaman andlaşmanın ülkelerin tamamına uygulamak istediklerini farz ettiklerini gözönüne alarak madde metninde bir andlaşmanın âkitlerin aksine bir niyetleri olmadıkça ülkelerinin tamamına uygulanacağını öngörmüştür.

Maddede geçen «bütün ülke» deyimi bir devletin kara, deniz ve hava ülkelerinin tamamını kapsamaktadır. Milletlerarası Hukuk Komisyonu muhtar bölgelerden meydana gelen devletlerde andlaşmanın hangi bölgelere uygulanacağını gösteren ayrı bir fıkra kaleme almamıştır. Komisyonun düşüncesine göre bu gibi özel durumlarda ilgili devletlerin maddenin başındaki «aksine bir niyet andlaşmadan çıkmadıkça veya başka bir biçimde sabit olmadıkça» cümlesine dayanarak bildiride bulunabileceklerini belirtmiştir.

(15) Milletlerarası Hukuk Komisyonunun hazırladığı taslak :

*Madde 25**Andlaşmaların ülkesel uygulanması*

Aksine bir niyet andlaşmadan çıkmadıkça veya başka bir biçimde sabit olmadıkça bir andlaşmanın uygulanması taraflardan herbirinin ülkesinin tamamına şamil olur.

Milletlerarası Hukuk Komisyonu madde tasarısı hakkında yazdığı açıklamada ayrıca maddenin ülke dışı (extra-territoriale) uygulamaları kapsamadığını ve bu sorunun maddede düzenlenmediğini söylemiştir. Komisyon devletlerin birbirlerine halef olmalarından doğacak ülke kapsam değişiklikleri halinde andlaşmaların nasıl uygulanacakları konusunu da düzenlenmemiş, bunu 73 ncü maddedeki açıklama ile Sözleşme dışında bırakmıştır.

Diplomatik Konferansın birinci devresinde maddenin kapsadığı ilke üzerinde tartışma olmamış sadece yazılış değişiklikleri teklif edilmiştir. Bu teklifler gözönüne alınarak maddenin yazılış değiştirilmiştir. İkinci devrede madde tartışılmadan kesinleşmiştir.

Madde 30¹⁶

Aynı konuda birbirlerini izleyen andlaşmaların uygulanması

1. *Birleşmiş Milletler Yasasının 103 ncü maddesinin kuralları saklı kalmak kaydıyla aynı konuda birbirlerini izleyen*

(16) Milletlerarası Hukuk Komisyonunun hazırladığı taslak :

Madde 26

Aynı konudaki birbirlerini izleyen andlaşmaların uygulanmaları

1. Birleşmiş Milletler Yasasının 103 ncü maddesi kuralları saklı kalmak kaydıyla aynı konuda birbirlerini izleyen andlaşmalara taraf devletlerin hak ve vecibeleri aşağıdaki fıkralarda şart koşulduğu biçimde tayin olunur :
2. Bir andlaşma kendinden evvel veya sonraki bir andlaşmaya tabi olduğunu veya bu diğer andlaşma ile bağdaşmaz olmadığını şart koşuyorsa bu diğer andlaşma önde gelir.
3. 56 ncü madde gereğince uygulanması durdurulmayan veya sona ermiyen evvelki andlaşmaya bütün taraflar sonraki andlaşmaya da taraf iseler evvelki andlaşma kuralları sonraki andlaşmanıninkiler ile bağdaşabildiği ölçüde uygulanır.
4. *Evvelki andlaşmaya taraf olanların hepsi sonrakine taraf değiller ise :*
 - a) İki andlaşmaya taraf olan devletler arasındaki ilişkilere 3 ncü fıkrada yazılı kural uygulanır.
 - b) İki andlaşmaya taraf bir devlet ile yalnız evvelki andlaşmaya taraf devlet arasındaki ilişkilerde evvelki andlaşma karşılıklı hak ve vecibelerini tayin eder.
5. Dördüncü fıkra, 37 nci madde hükmü saklı kalmak üzere 57 nci madde gereğince bir andlaşmanın son bulması veya uygulanmasının durdurulması bütün sorunlarına veya bir devletin diğer bir devlete karşı diğer bir andlaşma gereğince yükümlendiği vecibeler ile bağdaşmayan bu andlaşmanın âkit veya uygulamasından doğan sorumluluğuna ilişkin bütün sonuçlarına hâlel getirmez.

- andlaşmalara taraf olan devletlerin hak ve vecibeleri aşağıdaki fıkralara uygun olarak tayin edilir.*
2. *Bir andlaşma kendinden evvel veya sonraki bir andlaşmaya bağlı olduğunu tasrih ediyor veya bu diğer andlaşma ile bağdaşmaz sayılmıyor ise bu diğer andlaşmanın kuralları üstün tutulur.*
 3. *Evvelki andlaşmaya bütün taraflar sonraki andlaşmaya da taraf iseler evvelki andlaşma, 59 ncu madde gereğince sona ermedikçe veya uygulanması durdurulmadıkça, sonraki andlaşmanın kuralları ile bağdaşabildiği ölçüde uygulanabilir.*
 4. *Evvelki andlaşmaya taraf olanların hepsi sonraki andlaşmaya taraf değiller ise :*
 - a) *İki andlaşmaya da taraf olan devletler arasındaki ilişkilere 3 ncü fıkrada yazılı kural uygulanır.*
 - b) *İki andlaşmaya taraf olan bir devletle bu andlaşmalardan yalnız birine taraf bir devlet arasındaki ilişkilerde iki devletin taraf oldukları andlaşma karşılıkla hak ve vecibelerini düzenler.*
 5. *Dördüncü fıkra, 41 nci maddeye, 60 ncı maddeye göre bir andlaşmanın ortadan kalkma veya uygulanmasının durdurulmasına ilişkin bütün sorunlara veya bir devletin diğer bir devlete karşı diğer bir andlaşma gereğince yüklendiği vecibeler ile kuralları bağdaşmayan bir andlaşmayı âkit veya uygulamasından doğabilecek sorumluluğuna ilişkin bütün sorunlara hâle gelmeksizin uygulanır.*

Madde aynı konuda birbiri arkasından yapılan tarafları aynı veya farklı andlaşmaların uygulanmaları problemini çözümlenmektedir. Milletlerarası Hukuk Komisyonu konuyu birbirleri ile çatışan andlaşmalardan ziyade aynı alanda yapılan andlaşmaların uygulanması bakımından ele almıştır.

Milletlerarası Hukuk Komisyonu konuyu düzenlerken madde nin I ncı fıkrasında Birleşmiş Milletler Yasasını diğer andlaşmalardan ayırmıştır. Birleşmiş Milletler Yasasının milletlerarası camianın bir çeşid anayasası olduğu kabul edilerek bu Yasanın düzenlediği veya öngördüğü bir konu sonradan herhangi bir andlaşmaya konu olsa da Birleşmiş Milletler Yasasına öncelik tanınmıştır. Milletlerarası Hukuk Komisyonu bu önceliği tesbit ederken Yasanın

103 ncü maddesinin kapsamı ve özellikle Birleşmiş Milletlere üye olmıyan devletler hakkındaki etkisi konusunu çözümlenmeden saklı tutmuştur. Gerçekde Diplomatik konferansın ikinci devresinde İsviçre temsilcisi 103 ncü maddenin kendilerini üye olmamaları sebebiyle bağlamadığını açıklamıştır.

Devletler bazan yaptıkları andlaşmalarda bunların diğer andlaşmalar ile ilişkilerini tesbit ederler. Meselâ Konsolosluk ilişkileri hakkındaki 1963 Viyana Sözleşmesinin 73/2 maddesinde âkit devletlerin Sözleşmeyi iki taraflı andlaşmalar ile tamamlyabilecekleri öngörülmüştür. Bu kural iki taraflı andlaşmaların geçerliğini kabul etmiştir.

Bazan devletler sonradan yaptıkları bir andlaşmanın evvelden yaptıkları bir andlaşmaya üstün geleceğini yani sonraki andlaşmanın uygulanacağını metinde şart koşabilirler. Her iki andlaşmanın taraf devletleri aynı ise bu şartlardan ortaya bir problem çıkmaz. Çünkü bir andlaşmaya taraf olan devletler bu andlaşmayı değiştirebilirler ve hatta tamamen ortadan kaldırabilirler. Taraflar aynı değilse üçüncü taraflar hakkındaki geçersizlik «pacta tertiis non nocent» ilkesi dolayısıyla şartın etkisi azalır. Sadece ilk andlaşmaya taraf olanlar arasında ilk andlaşma kuralları uygulanır. Meselâ savaşın silâhlı kuvvetlerdeki yaralı ve hastaların durumlarının iyileştirilmesi hakkındaki 1949 Cenevre Sözleşmesinin 59 ncu maddesine bakınız.

Bazan da andlaşmaya konulan şartlar sonradan yapılacak andlaşmalara ilişkindir. Devletler yaptıkları bir andlaşmaya sonradan bu andlaşmanın kurallarına aykırı başka bir andlaşma yapmıyacaklarını kararlaştırabilirler.

Nihayet şart Birleşmiş Milletler Yasasının 103 ncü maddesinde olduğu gibi geçmişe ve geleceğe ilişkin olabilir. Bu takdirde taraf devletler farklı iseler ortaya «pacta tertiis non nocent» ilkesi çıkar.

Milletlerarası Hukuk Komisyonu Birleşmiş Milletler Yasasının 103 ncü maddesi dışında tarafların sorumlulukları saklı kalmak kaydıyla andlaşma yapma ve yalnız yapılan andlaşma ile bağlanma ilkesini gözönüne alarak maddenin ikinci fıkrasında şöyle bir kural tesbit etmiştir: Bir andlaşma kendinden evvelki veya sonraki bir andlaşmanın kurallarına bağlı olduğunu söylüyor veya diğer andlaşmanın kuralları ile bağdaşabiliyorsa bu takdirde bu diğer andlaşma uygulanır. Diplomatik Konferansın ikinci devresinde Seylan temsilcisinin Milletlerarası Hukuk Komisyonunun rapor-

törüne atfen yaptığı açıklamaya göre maddede geçen evvelki veya sonraki andlaşma deyimi, en yeni niyeti belirtmesi sebebiyle tarih bakımından yürürlüğe girmeyi değil andlaşmanın metninin kabulünü gözönüne almaktadır. Aynı toplantıda Amerika Birleşik Devletleri temsilcisi de gene Milletlerarası Hukuk Komisyonu raportörüne atfen fıkrada geçen «veya bu diğer andlaşma ile bağdaşmaz sayılmıyor ise» deyimini ilkönce iki andlaşmanın yorumlama ile birbirlerine yaklaştırılmaya çalışılacağı ve bu yaklaştırma mümkün olmadığı takdirde diğer andlaşmaya üstünlük verileceği biçiminde anladığını açıklamıştır.

Maddenin 3 ncü fıkrası aynı konuda ve aynı taraf devletler arasındaki evvel ve sonraki birbirlerini izleyen andlaşmaların uygulanmasını düzenlemektedir. Milletlerarası Hukuk Komisyonu bu halde evvelki andlaşma ortadan kalkmamış veya uygulanması durdurulmamış ise kuralları ancak sonraki andlaşma ile bağdaşabildiği ölçüde uygulanabilir, sonucuna varmıştır. Kabul edilen ilke esas itibariyle, en son ve yeni irade olduğu için sonraki andlaşmanın uygulanmasıdır. Aynı konuda aynı taraflar yeni bir andlaşma yaptıkları zaman bundan evvelki andlaşma 59 ncu madde gereğince ortadan kalkar veya uygulanması durdurulur. Böyle bir durum ortaya çıkmamış ise ilk andlaşma sonraki andlaşmanın kuralları ile bağdaşabildiği ölçüde bir çeşid istisna olarak uygulanabilecektir.

Maddenin 4 ncü fıkrası, konusu aynı fakat tarafları farklı olan birbirlerini izleyen andlaşmaların uygulanmasını düzenlemektedir. Fıkrada birbirlerine bağlı veya tamamı ile uygulanacak andlaşmalar arasında bir ayırım yapılmadan 34 ncü maddede öngörülen ilkeye uygun olarak iki kural ortaya konmuştur.¹⁷ Birinci kural, evvelki ve sonraki andlaşmalara taraf olanlar arasında 3ncü fıkrada öngörülen ilkenin uygulanmasıdır. İkinci kural, evvelki ve sonraki andlaşmalara taraf bir devlet ile bu andlaşmalardan sadece birine taraf bir devlet arasındaki ilişkilerde her iki devletin taraf olduğu andlaşmanın uygulanacağıdır. Birinci kural son iradenin uygulan-

(17) Milletlerarası Hukuku Komisyonunun, raportörüne atfen yaptığı açıklamaya göre birbirine bağlı 'interdépendant' andlaşma silâhsızlanma andlaşmalarında olduğu gibi tarafların vecibelerinin ifa edilmemesi halinde andlaşmanın yalnız ifa etmeyenler arasında değil herkes için gerçekleşmeyeceği andlaşmalardır. Tamamı 'intégral' ile uygulanacak andlaşma Génocide ve İnsan Hakları Paktlarında olduğu gibi tarafların vecibelerinin diğerlerinin vecibelerinden muhtar ve kesin olduğu andlaşmalardır.

ması gerektiği, ikinci kural ise âkitlerin rızası olmadan ahdî haklarından mahrum edilemeyeceği ilkesinin bir sonucudur. Fıkroda öngörülen kurallar sadece bahis konusu devletler arasındaki ilişkilere ilişkindir.

Bir devletin evvelki andlaşmadaki vecibeleri ile bağdaşamayacak sonraki bir andlaşmayı yapmasından doğacak sorumluluğu veya diğer tarafın 60 ncı madde gereğince ilk andlaşmayı ortadan kaldırması veya uygulanmasını durdurması konusu maddenin 5 nci fıkrasında saklı tutulmuştur. Bu fıkra aynı biçimde her iki andlaşmayı taraf devletler arasında çok taraflı andlaşmanın 41 nci madde gereğince değişebilmesi konusunu da saklı tutmuştur. Bu sebeple 4 ncü fıkradaki kural 60 ve 41 nci maddelerde öngörülen kuralları değiştirmeyecektir. Madde sadece hangi andlaşmanın öncelikle uygulanacağını tesbit ettiğiinden ahdî bir vecibeye aykırı diğer bir andlaşma yapmadan doğacak sorumluluk Sözleşmenin 93 üncü maddesinde belirtildiği üzere ilerde ayrıca düzenlenecektir.

Madde taslağı Diplomatik konferansın birinci devresinde incelenirken yazılış ve esas değişiklik teklifleri yapılmıştır. Esas bakımından Fransa tarafından yapılan değişiklik maddenin 4 ncü fıkrasının a) bendinde evvelki andlaşma sınırlı bir çok taraflı andlaşma ise bunun öncelikle uygulanacağına ilişkin bir ek cümlenin metne girmesini istiyordu. Bu hususta kesin bir karar alınmadan madde taslağının değişikliklerle kabulü ikinci devreye ertelenmiştir. Bu erteleme Fransız teklifinin maddeye sadece teknik bakımdan sınırlı çok taraflı andlaşma kavramını ekleme mi yoksa bu çeşid andlaşmalara kesin bir öncelik verme mi olduğu konusunda ortaya çıkan tereddüdü de bir rol oynamıştır. İkinci devrede bazı temsilciler yukarıda işaret edildiği üzere maddeyi nasıl anladıklarını açıklamışlar, fakat değişiklik teklifi yapmadıkları için madde metni tasarıdan bazı yazılış farkları ile kesinleşmiştir. Türkiye bu maddeye olumlu oy vermiştir.

Kesim 3 : Andlaşmaların yorumlanması

Sözleşmenin III ncü bölümünün 3 ncü kesimi andlaşmaların yorumlanması ile ilgili kurallara ayrılmıştır. Aşağıda belirtildiği üzere andlaşmaların yorumlanması bunlara saygı ve bunların uygulanmasını sağlama bakımından en önemli konudur. Bu konuda kuralların belirtilmesi ayrı bir başarıdır. Gerçekte bu kesimle ilgili kurallar kabul edildiği zaman Diplomatik Konferansın Başkanı bir aşamanın geçilmesinden duyduğu mutluluğu açıklamak ihtiyacını duymuştur. Kesim üç maddeden meydana gelmiştir. Birinci

madde yorumlama genel kuralını belirtmekte, ikinci madde yorumlamayı tamamlayıcı araçları saymakta ve üçüncü madde de özel bir sorunu, birden fazla dilde yazılı andlaşmaların yorumlanmasını düzenlemektedir.

Madde 31¹⁸

Yorumlama genel kuralı

1. *Bir andlaşma, andlaşmanın deyimlerine metnin bütününde ve konu ve amacının ışığı altında olağan anlam verilerek iyi niyetle yorumlanmalıdır.*
2. *Bir andlaşmanın yorumlanması bakımından metnin bütünü, metinden başka başlangıç ve ekler dahil olmak üzere :*
 - a) *andlaşmanın akdi vesilesiyle bütün taraflar arasında andlaşma ile ilgili olarak meydana gelen her anlaşmayı,*
 - b) *andlaşmanın akti vesilesiyle bir veya birden fazla taraflarca yapılan ve diğer taraflarca andlaşma ile ilgili belge olarak kabul edilen her belgeyi,*
kapsar.

(18) Milletlerarası Hukuk Komisyonunun hazırladığı taslak :

Madde 27

Yorumlama genel kuralı

1. *Bir andlaşma, andlaşmanın deyimlerine metnin bütününde ve konu ve amacının ışığı altında olağan anlam verilerek iyi niyetle yorumlanmalıdır.*
2. *Bir andlaşmanın yorumlanması bakımından metnin bütünü metinden başka başlangıç ve ekler dahil olmak üzere :*
 - a) *andlaşmanın akti vesilesiyle bütün taraflar arasında andlaşma ile ilgili olarak meydana gelen her anlaşmayı,*
 - b) *andlaşmanın akti vesilesiyle bir veya birden fazla taraflarca yapılan ve diğer taraflarca andlaşma ile ilgili belge olarak kabul edilen her belgeyi,*
kapsar.
3. *Metnin bütünü ile beraber :*
 - a) *andlaşmanın yorumlanması konusunda taraflar arasında sonradan meydana gelen her anlaşma,*
 - b) *andlaşmanın uygulanmasından tarafların andlaşmanın yorumlanması hakkında anlaşmalarını tesbit eden sonraki her uygulama,*
 - c) *Milletlerarası Hukukun taraflar arasındaki ilişkilere uygulanabilecek ilgili her kuralı,*
gözönüne alınır.
4. *Tarafların bu hususdaki niyetleri sabit oursa bir deyime özel bir anlam verilir.*

3. *Metnin bütünü ile beraber :*

- a) *andlaşmanın yorumlanması veya kurallarının uygulanması konusunda taraflar arasında sonradan meydana gelen her anlaşma,*
 - b) *andlaşmanın uygulanmasında tarafların andlaşmanın yorumlanması hakkındaki anlaşmalarını tesbit eden sonraki uygulama,*
 - c) *Milletlerarası Hukukun taraflar arasındaki ilişkilere uygulanabilecek ilgili her kuralı, gözönüne alınır.*
4. *Tarafların bu husustaki niyetleri sabit olursa bir deyim'e özel bir anlam verilir.*

Madde, andlaşmaların yorumlanması hakkındaki genel kuralı ortaya çıkarmaktadır. Yorumlama genel olarak bir metnin anlamının âkit devletlerin ortak niyetlerine uygun olarak belirtilmesidir.¹⁹

Andlaşmaların yorumlanmasında saygı gösterilmesi gereken kurallar var mıdır? sorusu madde taslağı Milletlerarası Hukuk Komisyonunda hazırlanırken ortaya atılmıştır. Komisyon bu konuda mantık kuralları önünde hukuk kuralları yoktur görüşünü benimseyerek ve Milletlerarası Adalet Divanının içtihadına dayanarak genel ilkeleri tesbit etmiştir.

Genel ilkelerin varlığı kabul edildikten sonra bunların arasında önceliğin tayini sorunu ortaya çıkmaktadır. Milletlerarası Hukuk yazarları bu bakımdan eğilimlerine göre tarafların niyetlerinin gerçek ifadesi olarak andlaşma metnine veya ifadenin dışında niyetin sübjektif unsurlarına veya andlaşmanın konu veya amacına öncelik verirler.²⁰ Milletlerarası Hukuk Komisyonu böyle bir öncelik yerine yorumlamayı bir bütün olarak ele almıştır. Bu sistem tesbit edilirken Komisyon bazı ön açıklamalar yapmıştır. Komisyon ilkönce yorumlama kuralları olarak üzerinde anlaşılan ana ilkeleri gözönüne almıştır. Komisyon, bu ana ilkeler bakımından kanun-andlaşmalar ile diğer andlaşmalar arasında bir ayırım yapmamıştır. Bundan başka, maddede öngörülen ana yorumlama ilke-

(19) Ludwik Ehrlich, *L'interprétation des Traités*, Recueil des Cours 1928-IV C. 24 s. 34-69.

(20) Görüşler için bak: Antoine Favre, 'L'interprétation objectiviste des traités internationaux', *Annuaire suisse de droit international* 1960 XVII s. 75-77.

leri arasında bir önceliği tesbit etmeden ziyade bunların mümkün olduğu kadar birlikte karma bir işleminin parçaları olarak uygulanmasını düşünmüştür. Komisyon bu sebeple madde başlığına ana kurallar yerine genel kural adını vermiştir. Maddenin metninin yazılışında da yorumlama ilkelerinin birbirine bağlanmasına ve kaynaştırılmasına çalışılmıştır. Maddenin ilk üç fıkrasında kullanılan 'metnin bütünü' (contexte) deyimini her üç fıkrayı da birbirine kenetlemiştir. Madde metninde ilkönce andlaşma metninden sonra tarafların metin dışında kalan anlaşmalarından söz edilmesi bir öncelik tesbitinden ziyade mantık gereği bir sıralamadır. Komisyonun düşüncesine göre bütün veriler bir torbanın içine atılacak ve torbadan son yorumlama çıkacaktır.

Andlaşmaların yorumlanması konusuna bu yaklaşımla giren Komisyon maddenin I nci fıkrasında yorumlamaya tarafların iradelerini en iyi belirten andlaşmanın metninden başlanması ilkesini koymuştur. Zira imza edilen metin istisnalar dışında tarafların yegane ve en son ortak niyetlerini belirtir. Milletlerarası Adalet Divanı içtihadında yorumlamaya andlaşmanın metninden başlanılmasının milletlerarası hukukun yerleşmiş bir kuralı olduğunu söylemiştir.²¹

Maddenin I nci fıkrası andlaşmanın metnine göre yorumlanmasında dört ilkenin gözönüne alınmasını istemektedir. İlkönce andlaşmanın metni, pacta sunt servanda ilkesinin bir sonucu olarak iyi niyetle yorumlanacaktır. Andlaşmayı yüklemelerinden kurtulmak için kötü niyetle yorumlama pacta sunt servanda ilkesine aykırı olur.²² İkinci olarak andlaşmanın metnine genel olarak olağan anlam verilecektir. Üçüncü olarak bu olağan anlam mantık gereği, andlaşmanın bir bölümünden veya kelimesinden değil, bütününden çıkarılacaktır. Milletlerarası Adalet Divanı Genel Kurulunun bir devletin Birleşmiş Milletlere kabulüne ilişkin yetkisi hakkında verdiği istişari mütalâada andlaşmanın metninin bütününe göre yorumlanmasını istemiştir.²³ Nihayet Adalet Divanının Fasdaki amerikan vatandaşları davasında teyid ettiği gibi²⁴ bu yorumlama andlaşmanın konu ve amacının ışığı altında yapılacaktır.

Andlaşmanın bütünü nedir? Bu soruyu maddenin 2 nci fıkrası cevablandırmaktadır. Bu fıkra da milletlerarası içtihaddan mül-

(21) C.I.J., Recueil 1952 s. 196 ve 199.

(22) Jean-Pierre Cot, a.g.m., s. 143-148.

(23) C.I.J., Recueil 1950 s. 8.

(24) C.I.J., Recueil 1952 s. 183, 194, 197-198.

hem olmuştur. Fıkraya göre andlaşmanın metni, başlangıcı, ekleri ve diğer belgeler andlaşmanın bütününe meydana koyacaktır. Fıkra daha ziyade diğer belgeleri belli etmeye çalışmaktadır. Fıkra bu bakımdan iki çeşit belgeden söz etmektedir.

Birinci çeşid belge, tarafların andlaşmayı yaparken bununla ilgili olarak vardıkları her türlü anlaşmalardır.

İkinci çeşit belge andlaşma yapılırken taraflardan yalnız biri tarafından tek taraflı olarak düzenlenmiş olsa bile diğer taraflarca andlaşma ile ilgili olduğu kabul edilmiş her türlü belgedir. Bunlar andlaşmaların eki olmasalar da yorumlama bakımından andlaşmaların bütününe dahildirler.

Maddenin 3 ncü fıkrası andlaşmanın bütünü ile birlikte yorumlanmasında doğrudan doğruya veya dolaylı olarak varılan anlaşmaların gözönüne alınmasını istemektedir. Fıkra a) bendinde bu hususta taraflar arasında andlaşmanın yorumlanması için sonradan varılan anlaşmayı, ortak yorumlamayı zikretmektedir. Andlaşma görüşülürken herhangi bir madde veya kelimenin anlamı hakkında varılan anlaşma Adalet Divanının Ambatielos davasında teyid ettiği gibi²⁵ andlaşmanın ayrılmaz bir parçasıdır. Fıkranın b) bendi andlaşmanın yorumlanması bakımından andlaşmanın belli bir biçimde uygulanmasından meydana gelen anlaşmayı gözönüne almaktadır. Andlaşmaların yorumlanması bakımından taraf devletlerin andlaşmanın uygulanmasında sonraki birbirine uyan hareketlerinden doğan anlaşma kavramı tarafların biraraya gelip ortak bir yorumlama tesbit etmeleri veya andlaşmayı değiştirmelerinden farklıdır. Taraf devletler andlaşmayı tutumları, hareketleri ve beyanları ile belli bir anlamda anladıklarını gösterebilirler. Bu dış tezahürler taraf devletlerin hepsinde aynı biçimde görülürse bundan zımni bir anlaşma meydana gelir. Taraf devletlerin bu andlaşmanın uygulanmasında sonradan izledikleri hareket andlaşmanın aktinden evvelki veya andlaşma yapılırkenki hareketlerinden (hazırlık çalışmalarından) de farklıdır. Taraf devletlerin sonraki hareketlerinden zımni bir anlaşma meydana gelmiş ise bu anlaşma geriye götürülerek andlaşma aktedilirken tarafların gerçek niyetlerine ilişkin sonuç çıkarılır.²⁶ Andlaşmanın uygulanmasından çıkarılan bu ilke de milletlerarası içtihadı dayanmaktadır. Meselâ, Milletlerarası Adalet Divanı Korfu boğazı davasında tarafların sonraki tutumlarının taz-

(25) C.I.J., Recueil 1952 s. 44.

(26) Jean-Pierre Cot, 'La conduite subséquente des parties à un traité', R.G.D.I.P., 1966 c. XXXVII No. 3 s. 634-642.

minat miktarını tayin yetkisini Divana vermek niyetinde olduklarını gösterdiğini söylemiştir.²⁷ Fıkranın c) bendine göre andlaşmaların yorumlanmasında ayrıca milletlerarası hukukun uygulanabilecek ilgili her kuralı da gözönüne alınacaktır. Bu bend yorumlamayı ayrıca milletlerarası hukukun bütünü içine oturtmaktadır.²⁸ Diplomatik Konferansın ikinci devresinde Federal Almanya Cumhuriyeti temsilcisi bendde geçen milletlerarası hukuk kurallarından genel kuralları ve taraflar arasındaki ikili andlaşmalarda yazılı diğer kuralları anladıklarını açıklamıştır.²⁹

Maddenin 4 ncü fıkrası istisnai bir durumu gözönüne almaktadır. Bazan taraflar andlaşmaya yazdıkları bir deyimî özel bir anlamda kullanabilirler. Bu takdirde tarafların niyetine saygı gösterilerek özel anlam gözönüne alınır. Yalnız böyle bir durumda herhangi bir deyimî özel anlamda kullanıldığını, Milletlerarası Adalet Divanı Doğu Groënlandın hukuki statüsü davasında belirttiği gibi³⁰ bunu ileri sürenin ispatlaması gerekir.

Türkiye andlaşmaların yorumlanması hakkında Sözleşmeye kural konup konmaması tartışılırken bu konudaki kuralların belirlenmesini istemiştir. Bu isteğin sebebi andlaşmalar belli kurallara göre yorumlanırsa hiç olmazsa farklı yorumlama metodlarının uygulanmasından çıkacak uyuşmazlıkların azalacağı ve dolayısıyla andlaşmalara saygının artacağı düşüncesi idi.

Diplomatik Konferansın birinci devresinde madde taslağı yakın ilgisi dolayısıyla 32 nci madde ile birlikte incelenmiştir. Bu inceleme sırasında her iki maddeyi birleştiren ve diğer yazılış değişiklikleri getiren teklifler yapılmıştır. Bunlardan sadece 3 ncü fıkranın a) bendine yapılan bir ilâve kabul edilmiştir. Bu suretle Milletlerarası Hukuk Komisyonunun hazırladığı taslak bir yazılış değişikliği ile ilk devrede oy birliği ile kabul edilmiştir. Madde taslağı konferansın ikinci devresinde tartışmalara konu olmadan kesinleşmiştir.

(27) C.I.J., Recueil 1949 s. 25.

(28) Antoine Favre a.g.m., s. 77-79.

(29) Adalet ilkesinin Birleşmiş Milletler Yasasının 1 ve 2 nci maddelerinde öngörülmesi sebebiyle veya hukukun bir genel ilkesi olarak yorumlamada gözönüne alınması hakkında bak: Imar Tammelo, 'Treaty Interpretation and Consideration of Justice', R.B.D.I., 1969. I s. 80-86.

(30) C.P.J.I., Série A/B No. 53 s. 49.

*Madde 32³¹**Yorumlamayı tamamlayıcı araçlar*

31 nci maddenin uygulanmasından çıkan anlamı teyid veya 31 nci madde gereğince yapılan yorumlama :

- a) anlamı karışık veya belirsiz bırakıyorsa; veya
- b) açık olarak abes veya mantıksız bir sonuca götürüyorsa anlamı tayin amacıyla

hazırlık çalışmaları ve andlaşmanın içinde yapıldığı şartlar dahil olmak üzere yorumlama tamamlayıcı araçlarına başvurulabilir.

Madde andlaşmaların yorumlanması için tamamlayıcı olarak hangi ek araçlara başvurulabileceğini açıklamaktadır. 31 nci maddede yorumlama için ilk olarak andlaşmanın metni alındığından bu metin ve ekleri ile bir yorumlama yapılamadığı zaman tamamlayıcı kaynaklara inilebilecektir. Milletlerarası Adalet Divanı kararlarında andlaşma metin ve eklerinin anlamı açıksa diğer kaynaklara ve bu arada hazırlık çalışmalarına başvurulamayacağını belirtmiştir.³² Bu görüşün sebebi andlaşmaların yorumlanmasında tarafların niyetlerinin metinde yer aldığı, ancak metinde bu niyet açıkça ifade edilmemiş ise bunun metnin dışında aranabileceği düşüncesidir.

Uygulamada devletler ve uyumsuzluk çıktığı zaman milletlerarası mahkemeler genellikle metinden çıkan olağan anlamı teyid için hazırlık çalışmalarını da zikrederler.³³ Milletlerarası Adalet Divanı kararlarında yaptığı yorumlamayı hazırlık çalışmalarının teyid ettiğini ifade etmiştir.³⁴ Bu tutumu gözönüne alan Milletlerarası Hukuk Komisyonu hazırladığı taslakda ana kaynakla (andlaş-

(31) Milletlerarası Hukuku Komisyonunun hazırladığı taslak :

*Madde 28**Yorumlama tamamlayıcı araçları*

27 nci maddenin uygulanmasından çıkan anlamı teyid veya 27 nci maddede gereğince yapılan yorumlama :

- a) anlamı karışık veya belirsiz bırakıyorsa;
- b) veya açık olarak abes veya mantıksız bir sonuca götürüyorsa anlamı tayin amacıyla

hazırlık çalışmaları ve andlaşmanın içinde yapıldığı şartlar dahil olmak üzere yorumlama tamamlayıcı araçlarına başvurulabilir.

(32) C.I.J., Recueil 1948 s. 63.

(33) H. Lauterpacht, Les travaux préparatoires et l'interprétation des traités, Recueil des Cours 1934- II C. 48 s. 744-815.

(34) C.P.J.I., Série A/B No. 50 s. 380 ve Série A No. 20-21 s. 30.

manın metni ile) varılan sonucu teyid için veya ana kaynak yetersiz ise veya makul olmıyan sonuçlara götürüyorsa, bu sonucu değiştirmek için tamamlayıcı kaynaklara başvurulabileceğini öngörmüştür. Bu imkân yorumlamanın 31 nci maddede kabul edilen genel kuralından ayrı bir kural değil, sadece istisnai hallerde onu tamamlayıcıdır. Bu sebeple hangi hallerde tamamlayıcı kaynaklara gidilebileceği 32 nci maddede belirtilmiştir. Bunlar olağan anlamın belirmediği veya mantığa aykırı olarak belirlediği hallerdir.³⁵ Karma Hakem mahkemesi Lozan Barış andlaşmasının 65 nci maddesinin yorumlanması hakkında verdiği kararın başında hazırlık çalışmalarına başvurmada büyük bir ihtiyatla hareket edilmesini tavsiye etmiştir. Mahkemenin görüşüne göre bir andlaşmanın metninin yorumlanmasında metne kullanılan deyimlerden doğrudan doğruya çıkmayan bir anlamın verilebilmesi için hazırlık çalışmalarının âkit devletlerin ortak niyetlerini yansıtması gerekir. Akit devletlerin dediklerinden başka bir şey demek istedikleri açıkca ve itiraz edilmez bir biçimde ispatlanmalıdır. Zira âkit tarafların niyetlerini metinde kullanılan deyimlerle sadık bir biçimde ifade ettikleri karinesi genellikle kabul edilir.³⁶

Milletlerarası Hukuk Komisyonu hazırladığı tasarıda yazılı 'hazırlık çalışmaları' deyimini tanımlamamıştır.³⁷ Böyle bir tanımlama yapılırsa idi başvurulacak kaynaklar kısırlanmış olacaktı. Hazırlık çalışmaları arasında şüphesiz ilk başvurulacak kaynak andlaşma meydana çıkarken yapılan görüşmelerin zabıtlarıdır.³⁸ Komisyon hazırladığı metinde bu zabıtların yayınlanmış olup olmamasına göre bir ayırım yapmamıştır. Komisyon ayrıca çok taraflı andlaşmalarda bunlara sonradan katılan devletlerin katılmadıkları hazırlık çalışmalarını ileri sürüp süremeyeceklerini de bahis konusu etmemiştir. Ancak Komisyon yaptığı açıklamada sonradan katılan devletlerin de bu hazırlık çalışmalarını görmeye hakkı bulunduğunu ve dolayısıyla bu devletlerin de bu çalışmaları ileri sürebileceklerini kabul etmiştir.

Diplomatik Konferansın birinci devresinde taslak madde değişikliğe uğramadan aynen kabul edilmiştir. İkinci devrede Polonya,

(35) H. Lauterpacht, *Les travaux préparatoires et l'interprétation des traités*, Recueil des Cours 1934- II C. 48 s. 758-759.

(36) Charles Rousseau, *Principes Généraux du Droit International Public*, C. 1 Paris, 1944 éd. Pedone s. 754.

(37) Edward Gordon, a.g.m., s. 823-826.

(38) Milletlerarası Adalet Divanı Bozkurt Lotüs davasında ayrıca hazırlık çalışmalarının tamamına başvurulması gerektiğine işaret etmiştir: *Série A No. 10 s. 17.*

anlamı teyid için tamamlayıcı kaynaklara gidilmesi imkânının maddeden çıkmasını telkin etmiş ise de bunda ısrar etmediğinden madde oybirliği ile kesinleşmiştir.

Madde 33³⁹

İki veya daha fazla dilde tevsik edilen andlaşmaların yorumlanması

1. *Bir andlaşma iki veya daha fazla dilde tevsik edilmiş ise, farklılık halinde belli bir metnin üstün tutulacağı andlaşmada kararlaştırılmadıkça veya taraflarca bu hususda anlaşmaya varılmadıkça, bu dillerden herbirindeki metin eşit geçerlidir.*
2. *Andlaşmanın, tevsik edildiği metinde kullanılanıdan başka bir dildeki bir çevirisi ancak andlaşma bunu öngörüyorsa veya taraflar anlaşmışlarsa resmi metin sayılır.*
3. *Bir andlaşmanın deyimleri resmi metinlerin herbirinde aynı anlamı taşır sayılırlar.*
4. *Birinci fıkra gereğince belli bir metnin üstün olduğu hal dışında, metinlerin karşılaştırılması 31 ve 32 nci maddelerinin uygulanmalarının ortadan kaldıramadığı bir anlam farkını meydana çıkarırsa, metinleri andlaşmanın konu ve amaçları bakımından en iyi bağdaştıracak bir anlam kabul edilir.*

(39) Milletlerarası Hukuk Komisyonunun hazırladığı taslak madde :

Madde 29

İki veya daha fazla dilde tesbit edilen andlaşmaların yorumlanması

1. *Bir andlaşma iki veya daha fazla dilde tevsik edilmiş ise, andlaşmada veya taraflarca farklılık halinde bir metnin üstün tutulacağı öngörülmemiş ise veya anlaşılmamış ise bu dillerden herbirindeki metin eşit geçerlidir.*
2. *Andlaşmanın tevsik edildiği metinde kullanılanıdan başka bir dildeki çevirisi ancak andlaşma öngörmüşse veya taraflar anlaşmışlarsa resmi metin sayılır.*
3. *Bir andlaşmanın deyimleri resmi metinlerin her birinde aynı anlamı taşır sayılırlar. Birinci fıkradaki hal dışında, metinlerin karşılaştırılması 27 ve 28 nci maddelerin uygulanmalarının ortadan kaldıramadığı bir anlam farkını meydana çıkarırsa, metinleri mümkün ölçüde bağdaştıracak bir anlam kabul edilir.*

Andlaşmaların, özellikle çok taraflı andlaşmaların birçok dilde birden kaleme alınması ortaya bazı sorunlar çıkarır.⁴⁰ Madde bu sorunları çözümlenmeye çalışmaktadır.

Maddenin 1 nci fıkrası, bir andlaşma birçok dillerde birden tevsik edilmiş ise, bu dillerden herbirine eşitlik tanımaktadır. Her dildeki metin bu genel ilke gereğince geçerli olacaktır. Bu ilkeye iki istisna konmuştur. Bunlardan birincisi, metinler arasında fark olduğu zaman andlaşmanın belli bir dildeki metnin üstün olduğunun öngörüldüğü haldir. İkincisi ise, tarafların bazan bir üçüncü dildeki metni geçerli saydıkları haldir. Türkiyenin İngilizce veya Fransızca dillerden başka bir dilde yaptığı andlaşmalarda genellikle taraflarca üçüncü bir dildeki metin geçerli sayılır.

Maddenin 2 nci fıkrasında esas olarak andlaşma hangi dilde tevsik edilmiş ise o dildeki metnin gözönüne alınacağı söylenmiştir. Bu halde de andlaşmanın metnin veya tarafların anlaşmasının başka bir çözüm getirmemiş olması gereklidir.

Bir andlaşma birden fazla dilde yazılmış ise yorumlamada bu farklı dillerdeki metinlerin karşılaştırılması faydalı olur. Aksi kararlaştırılmadıkça her dile eşitlik tanımak gerekir. Bu eşitlik maddenin 3 ncü fıkrasında yazılı olduğu üzere andlaşmanın deyimleri tevsik edilmiş farklı dillerdeki metinlerde aynı anlamda oldukları karinesine dayanır. Bu karine de bir dildeki bir deyim diğer dildeki aynı deyme tercih edilmeden bunların ortak anlamlarının araştırılmasını gerektirir. Bu sebeple 4 ncü fıkrada öngörüldüğü gibi farklı dillerdeki metinlerde yazılı deyimlerin birbirleri ile bağdaşabilir anlamları, ortak anlam olarak kabul edilir. Milletlerarası Daimi Adalet Divanı Filistindeki Mavromatis imtiyazları davasında birbirine eşit iki metindeki anlamın birisinin kavramı daha dar olduğu zaman tarafların ortak niyetinin ifadesi olarak sınırlayıcı bir yorumla dar kapsamının gözönüne alınması gerektiğini söylemiştir.⁴¹ Milletlerarası Hukuk Komisyonu Divanın bu ifadesini, bahis konusu andlaşmanın özelliğinden ileri geldiğini düşünerek genel bir kural olarak kabul etmemiştir.⁴² Bu düşünce ile iki ayrı dilde

(40) Jean Hardy, "The Interpretation of Plurilingual Treaties by International Courts and Tribunals, B.Y.I.L., 1961 s. 72-155.

(41) C.P.J.I., 1924 Série A No. 2 s. 119.

(42) Şimdiye kadar birden fazla dilde yazılmış ve eşit değerdeki andlaşmalar arasında farklar, en dar deyim kabulü, orijinal dildeki deyim tercih edilmesi, devletlerin kendi dillerindeki deyimlerle bağlı tutulmaları, açık deyim belirsiz tercihi ve hangi devlete vecibe yükleniyorsa bu devletin dilindeki deyim kabulü gibi tercihlere göre çözümlen-

yazılı ve eşit geçerlikte olan iki metinde geçen deyimler, aksine bir anlaşma yoksa mümkün olduğu kadar birbirleri ile bağdaşabilir bir biçimde yorumlanacaktır. Avrupa İnsan Hakları Divanı Wemhoff davasında 27 Haziran 1968 de verdiği kararda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 5 nci maddesinin 3 ncü fıkrasının yorumlanmasında Fransızca ve İngilizce dillerindeki metinlerde kullanılan deyimlerin farklı olduğunu görmüştür. Divan kararında «Bir andlaşmanın geçerli fakat tamamen birbirine benzemeyen iki metni karşısında iyice yerleşmiş bir milletlerarası içtihadı uygun olarak bunlara mümkün olduğu kadar bağdaştıracak bir anlam verilmelidir. Bir kanun-andlaşma bahis konusu olduğu için tarafların yüklemelerini sınırlayıcı bir yorumdan ziyade andlaşmanın amaç ve konusunu gerçekleştirmeye yarımacak bir yorum yapılmalıdır» demiştir.⁴³ Milletlerarası Hukuk Komisyonu ayrıca eşit gerçeklikteki iki metinden birisinin asıl dilde kaleme alınmış metin olması sebebiyle çeviri-metine göre bir üstünlüğü olabileceğini de kabul etmemiştir.

Diplomatik Konferansın birinci devresinde Milletlerarası Hukuk Komisyonunun hazırladığı taslağa esas bakımından değişiklik getirilmemiştir. 3 ncü fıkra ikiye bölünerek madde dört fıkralı olmuştur. Son fıkraya da açıklayıcı bir unsur katılmıştır. Bu unsur iki deyim sadece anlam bakımından birbirine yaklaştırma değil, andlaşmanın konu ve amacı gözönünde tutularak yapılan bir yaklaştırma olmasıdır. Bu biçimde değiştirilen taslak madde Konferansda oybirliği ile kabul edilmiştir. İkinci devrede bir değiştirme teklifi olmadığından metin kesinleşmiştir.

Kesim 4 : Andlaşmalar ve üçüncü devletler

Bölümün 4 ncü kesimi andlaşmaların taraf devletler dışında kalan üçüncü devletlere etkisini belirtmektedir. Kesimin birinci maddesi pacta tertiis nec nocent nec prosunt ilkesinden kalkarak genel olarak devletlerin rızaları dışında ne vecibe yüklenecekleri ne de hak kazanabileceklerini açıklamaktadır. Kesimin ikinci maddesi üçüncü devletlere vecibe yüklemenin şartlarını ve bunu izleyen madde de üçüncü devletlerin taraf olmadıkları andlaşmalardan hak elde edebilmelerini öngörmektedir. Bir diğer madde de üçüncü devletlere yüklenen vecibeler ile bunlara verilen hakların ortadan kaldırılabilceğini kabul etmektedir. Kesimin son maddesi andlaşma-

meye çalışılmıştır: Siegfried Albert Dickschaft, «Problèmes d'interprétation des traités européens résultant de leur plurilinguisme», R.B.D.I., 1968- I s. 43-44.

(43) Série A, Arrêts et Décisions, Strasbourg 1968 s. 23.

ların üçüncü devletlere etkisi ile dolaylı olarak ilgili bir konuyu ele almaktadır. Bu madde herhangi bir yanlış anlamaya yol açmamak için andlaşmalardan doğan teamülü kuralların bu andlaşmalara taraf olmıyan devletleri bağlamaya devam edeceğini teyid etmektedir.

Madde 34⁴⁴

Üçüncü devletler hakkındaki genel kural

Bir andlaşma bir üçüncü devlet için bu devletin rızası olmaksızın ne vecibe ne de haklar doğurur.

Madde genel olarak bir andlaşmanın, üçüncü devletlere, yani andlaşmaya taraf olmıyan devletlere rızaları olmadan vecibe yükleyemeyeceği ve hak da kazandıramıyacağı ilkesini teyid etmektedir.⁴⁵ İlke Roma hukukundaki 'Pacta tertiis nec nocent nec prosunt' —mukaveleler üçüncü şahıslara vecibe yükleyemezler ve hak veremezler— kuralından gelmektedir.⁴⁶ Mukavele hukukuna ilişkin bu kuralın milletlerarası hukuka hukukun genel bir ilkesi olarak yerleşmesi devletlerin bağımsızlık ve egemenlikleri ve andlaşmaların bir çeşid kanun görevini de yerine getirmeleri sebepleri ile daha köklü olmuştur.⁴⁷

İki ve çok taraflı andlaşmaların bunlara taraf olmıyan devletlere vecibe yükleyemeyeceği milletlerarası mahkemelerin içtihadında bir çok defalar teyid edilmiştir. Palmas adası davasında hakem Max Huber İspanyanın ada üzerinde egemenliğinin kabulü hakkında diğer devletlerle yaptığı andlaşmaların Hollandayı bağliyamıyacağını belirtmiştir.⁴⁸ Milletlerarası Daimi Adalet Divanı Haute-Savoie ve Pays de Gex açık bölgeleri davasında Versailles gibi çok taraflı bir andlaşmanın buna taraf olmıyan İsviçreye karşı ileri sürülemedi-

(44) Milletlerarası Hukuk Komisyonunun hazırladığı taslak :

Kesim 4: Andlaşma ve üçüncü devletler

Madde 30

Üçüncü devletler hakkındaki genel kural

Bir andlaşma bir üçüncü devlet için bu devletin rızası olmaksızın ne vecibe ne de haklar doğurur.

(45) Manfred Lacks, a.g.e., s. 313-319.

(46) Ingrid Detter, Essays on the Law of Treaties, London Sweet-Maxwell 1967 s. 100.

(47) Eduardo Jimenez de Aréchage, 'Treaty Stipulations in favor of third States' A.J.I.L., 1956 C. 50 No. 2 s. 338-357.

(48) Nations Unies, Recueil des Sentences arbitrales C. 2 s. 831.

ğini kararlaştırmıştır.⁴⁹ Divan Oder Milletlerarası Komisyonunun ülkesel yetkisi hakkındaki davada çok taraflı genel bir andlaşma olan 1921 Barcelona Sözleşmesinin de buna taraf olmıyan Polonyayı bağliyamıyacağını teyid etmiştir.⁵⁰ Divan aynı içtihadını Doğu Karelinin statüsü hakkında Milletler Cemiyeti Misakı bakımından da bir daha teyid etmiştir.

Üçüncü devletlerin taraf olmadıkları andlaşmalara dayanarak doğrudan doğruya hak iddia edemeyecekleri de milletlerarası içtihadta birçok defalar belirtilmiştir. Clipperton davasında hakem Meksikanın Fransaya karşı taraf olmadığı 1885 Berlin Senedini ileriye süremeyeceğini açıklamıştır.⁵¹ Merkezi Rodop Ormanları davasında da hakem aynı gerekçe ile Yunanistanın iddialarını red etmiştir.⁵² Bununla beraber madde taslağı Milletlerarası Hukuk Komisyonunda hazırlanırken 'Pacta tertiis nec nocent nec prosunt' kuralının Milletlerarası Hukukda bazı istisnaları olup olmadığı tartışılmıştır. Üyeler bir andlaşmanın üçüncü devletlere vecibeler yükleyemeyeceği hususunda görüş birliğine varmışlardır. Ancak andlaşmanın üçüncü devlete hak kazandırıp kazandırmıyacağı hususunda görüşler ayrılmıştır. Komisyonun bazı üyeleri andlaşmanın taraflarının niyetlerinin üçüncü devletlere hak tanımak ise bunun mümkün olduğunu, üçüncü devletlerin bu hakkı kabul veya kullanmaya mecbur olmadıklarını söylemişlerdir. Diğer üyeler ise üçüncü devletlerce kabul edilmedikçe bunlar leyhine gerçek bir hakkın yaratılamıyacağını ileri sürmüşlerdir. Bu tartışma sebebiyle madde taslağı mümkün olduğu kadar genel ve tarafsız yazılmıştır.

Diplomatik Konferansın birinci devresinde maddenin 35-37 nci maddeler ile birleştirilmesi ve maddede 35, 36 ve 38 nci maddelere atıf yapılması hakkında iki teklif yapılmıştır. Birinci teklif geri çekilmiş, ikincisini Yazı Komitesi red etmiştir. Böylelikle Milletlerarası Hukuk Komisyonu tarafından hazırlanan metin aynen ve oybirliği ile kabul edilmiştir. İkinci devrede bir tartışma yapılmadığından madde kesinleşmiştir.

(49) C.P.J.I., 1932 Série A/B No. 46 s. 141.

(50) C.P.J.I., 1929 Série A No. 23 s. 19-22.

(51) Nations Unies, Recueil des Sentences arbitrales C. 2 s. 1105.

(52) Nations Unies, Recueil des Sentences arbitrales C. 3 s. 1405.

*Madde 35⁵³**Üçüncü devletler için vecibeler öngören andlaşmalar*

Taraflar bir andlaşmanın bir hükmü ile bir üçüncü devlet için vecibe doğurmak isterler ve üçüncü devlet bu vecibeyi açıkca yazılı olarak kabul ederse bu andlaşmadan bir üçüncü devlet için bir vecibe doğar.

Madde bir evvelki genel kuralın uygulaması niteliğindedir. Bağımsız ve eşit devletlere rızaları dışında bir vecibe yüklenemez.⁵⁴

Maddeye göre bir andlaşmanın bir üçüncü devlete bir vecibe yükleyebilmesi için iki şartın varlığı gerekir. Birinci şart andlaşmaya taraf devletlerin andlaşmada üçüncü devletlere bir vecibe yüklemek istemeleridir. İkinci şart üçüncü devletin bu vecibeyi açıkca kabul etmesidir.

Madde taslağını hazırlayan Milletlerarası Hukuk Komisyonu bu durumda gerçekde andlaşmaya taraf devletlerle üçüncü devlet arasında ikinci bir yan anlaşmanın 'accord collatéral' meydana geldiğini ve üçüncü devlete vecibe yükleyen andlaşmanın hukuki bakımından bu yan anlaşmaya dayandığını açıklamıştır. Bununla birlikte Komisyon sonuç olarak bir andlaşmanın taraf olmıyan bir devlete yan anlaşma ile de olsa bir vecibe yükleyebileceğini tesbit etmiştir.

Maddede yer alan kural, büyük bir ölçüde Milletlerarası Daimi Adalet Divanının yukarıda bahsedilen serbest bölgeler davasında verdiği karardan esinlenmiştir. Divan bu kararında İsviçrenin taraf olmadığı Versailles andlaşmasının 435 nci maddesiyle ancak kendisinin bu maddeye karşı ileri sürdüğü ihtirazi kayıdla bağlanabileceğini, yani maddeyi kabul ettiği ölçüde yüklem altına girdiğini belirtmiştir.⁵⁵

Diplomatik Konferansın birinci döneminde madde taslağı yakın ilgisi dolayısıyla 36 ncı madde ile birlikte incelenmiştir. Madde

(53) Milletlerarası Hukuk Komisyonunun hazırladığı taslak :

*Madde 31**Üçüncü devletler için vecibeler öngören andlaşmalar*

Bir devlet için taraf olmadığı bir andlaşmanın bir hükmünden eğer taraflar bu hükümle vecibe doğurmak istemişler ve üçüncü devlet bu vecibeyi açıkca kabul etmiş ise bir vecibe doğar.

(54) Olof Hoijer, Les Traités Internationaux, Paris éd. Internationales 1928 C. 2 s. 269-326.

(55) C.P.J.I., 1929 Série A No. 22 s. 17-18.

taslağını diğer ilgili maddeler ile birleştirmek isteyen veya yazılışını değiştirmek isteyen teklifler yapılmıştır. Bu teklifler red edilmiş ve Milletlerarası Hukuk Komisyonunun hazırladığı metin aynen kabul edilmiştir. İkinci dönemde üçüncü devletin kabulünün biçimi üzerinde durulmuş ve Viet-Nam Cumhuriyeti temsilcisi bu kabulün 'yazılı' olmasını teklif etmiştir. Üçüncü devletlere daha fazla bir teminat sağlayan bu teklif kabul edilerek maddenin yazılışını değiştirilmiştir.

Madde 36⁵⁶

Üçüncü devletler için haklar öngören andlaşmalar

1. *Bir andlaşmaya taraf olanlar andlaşmanın bir hükmü ile üçüncü devlete veya bu devletin mensup olduğu bir grup devlete veya bütün devletlere hak vermek isterlerse ve üçüncü devlet buna razı olursa bu hükümden bir üçüncü devlet için bir hak doğar. Aksine bir işaret yoksa andlaşmada başka türlü öngörülmedikçe rıza verilmiş sayılır.*
2. *Birinci fıkranın uygulanması olarak bir hak kullanan bir devlet bu hakkın kullanılmasında andlaşmada öngörülen veya hükümlerine uygun olarak tesbit edilen kurallara saygı gösterir.*

Madde bir andlaşmanın buna taraf olmıyan üçüncü devletler için hak yaratmasının şartlarını belirtmektedir. Genel kural gereğince bir andlaşma üçüncü bir devlete rızası olmadan bir hak tanıyamaz. Tartışmalı olan, hakkın reddi veya bundan vazgeçme her zaman mümkün olduğu için hakkın doğumunun üçüncü devletin rızasına bağlı olup olmadığıdır. Yani hak rızadan mı yoksa doğrudan doğruya andlaşmadan mı doğmaktadır?⁵⁷

(56) Milletlerarası Hukuk Komisyonunun hazırladığı taslak :

Madde 32

Üçüncü devletler için haklar öngören andlaşmalar

1. *Bir andlaşmaya taraf olanlar andlaşmanın bir hükmü ile bir devlete veya bu devletin mensup olduğu bir grup devlete veya bütün devletlere hak vermek isterlerse ve bu devletler razı olurlarsa bu hükümden andlaşmaya taraf olmıyan bu devlet için hak doğar. Aksine bir işaret yoksa bu devlet rızasını vermiş sayılır.*
2. *Bu maddenin 1 nci fıkrasının uygulanması olarak bir hak kullanan bir devlet bu hakkın kullanılmasında andlaşmada öngörülen veya hükümlerine uygun olarak tesbit edilen şartlarına saygı gösterir.*

(57) Ingrid Detter, a.g.e., s. 113-114.

Madde taslağını hazırlarken Milletlerarası Hukuk Komisyonu uygulamada bazan andlaşmaların, meselâ Versailles andlaşmasının İsviçre leyhinde olduğu gibi üçüncü devletler leyhine hükümler öngördüklerini, bazan da barış andlaşmalarında yenilgiye uğrayan devletlerin andlaşmaya taraf olmıyan bir grup devlete karşı savaşa ilişkin isteklerinden vazgeçmelerini kabul ettiklerini tesbit etmiştir. Bundan başka Birleşmiş Milletler Yasasının 35 nci maddesinde üye olmıyan devletlerin Güvenlik Konseyine veya Genel Kurula başvurabilmeleri veya milletlerarası su yollarında bütün devletlere geçiş serbestisinin tanınması gibi bütün devletler leyhine haklar tanınmış olduğu görülmüştür. Meselâ, Süveyş kanalı 1888 İstanbul Sözleşmesi ile, Türk Boğazları 1936 Montreux Sözleşmesi ile (Sözleşmedeki kayıtlarla) ve Panama kanalı, Hay-Pancefote ve Hay-Vanila andlaşmaları ile bütün devletlerin gemilerinin geçişlerine açılmıştır.

Bu uygulamaları yorumlayan Milletlerarası Hukuk yazarlarından bazıları Milletlerarası Hukukda üçüncü şahıs leyhine şartın bulunmaması sebebiyle üçüncü devletler leyhine andlaşmalardan doğan hakkın gerçekde taraf devletlerle üçüncü devletlerin kabullerinden meydana gelen yeni bir andlaşmadan doğduğu görüşünü ileri sürmüşlerdir. Diğer yazarlar ise Milletlerarası Hukukun âkit taraflar istedikleri takdirde üçüncü devletler leyhine bir hak yaratmalarına engel bulunmadığı görüşünü savunmuşlardır. Bu yazarlara göre esas olan âkit tarafların niyetidir. Taraf devletler üçüncü devletler leyhine bir çıkar değil, gerçek bir hak tanıyabilirler. Bu hakkın doğması için üçüncü devletlerin kabulü şart değildir.

Bu görüş farkları madde taslağı Milletlerarası Hukuk Komisyonunda hazırlanırken aynı biçimde üyeler arasında ortaya çıkmıştır. Mamafih her iki görüş de uygulamada aynı sonucu doğurmaktadır. Çünkü birinci görüşü benimseyenler gerçekde bir teklifin yapıldığını ve bunun zımnen kabulü ile de hakkın doğabileceğini söylemekte ve ikinci görüşü benimseyenler de gerçek olarak doğan hakkın zımnen de red edilebileceğini kabul etmektedirler. Doktrin bakımından birbirlerinden ayrılan ve fakat uygulamada sonuç olarak birleşen bu görüşler arasında Milletlerarası Hukuk Komisyonu taraf tutmamıştır.

Milletlerarası Hukuk Komisyonu hazırladığı taslak maddenin 1 nci fıkrasında üçüncü devletler leyhine bir hak doğabilmesi için iki şart öngörmüştür. İlkönce andlaşmaya taraf olan devletler üçüncü devletler leyhine gerçek bir hak yaratmak isteyeceklerdir. İkinci-

ci olarak leyhine hak tanınan devletler buna razı olacaklardır. Bu rıza aksine bir işaret yoksa verilmiş sayılır, yani zımnî olabilir.

Maddenin 2 nci fıkrasına göre leyhine bir hak tanınan devlet bu hakkı kullanırken hakkını elde ettiği andlaşmaya veya bu andlaşma gereğince tesbit edilen şartlara uymaya mecburdur.

Madde leyhine bir hak doğan üçüncü devletin bu hakkı taraf devletlerden doğrudan doğruya talep edebileceğine dair bir açıklık yoktur. Hak doğduğuna göre talep hakkını da kabul etmek gerekir.⁵⁸

Türkiye Monteux Sözleşmesi dolayısıyla üçüncü devletler leyhine yaratılan hakkın sonradan yan anlaşma dolayısıyla değiştirilememesinden endişe ederek maddenin 2 nci fıkrasının değiştirilmesini istemiştir. Milletlerarası Hukuk Komisyonu devlet adını zikretmeden bu endişeyi haklı görmemiş fakat ileri sürülen isteği 37 nci maddenin 2 nci fıkrasında gözönüne almıştır.

Madde taslağı Diplomatik Konferansın birinci döneminde 35 nci madde ile birlikte incelenmiştir. Konferansda sadece Finlandiya doktrin bakımından önemli bir teklif yapmıştır. Maddenin 1 nci fıkrasının ikinci cümlesinin metinden çıkarılmasını isteyen bu teklif red edilmiştir. Madde taslağı Japonyanın bir yazılış değişikliği teklifi ile kabul edilmiştir. İkinci dönemde Sovyetler Birliği ve Macaristan 36 ncı maddenin en ziyade müsaadeye mazhar millet kaydından yararlanmaya engel olmadığı hakkında maddeye bir açıklık getirilmesini teklif etmişlerdir. Bazı temsilciler bahis konusu şarttan doğan hakkın 36 ncı maddedeki gibi bir üçüncü devlet leyhine koşulan bir kayıddan değil, şartı kapsayan andlaşmadan doğduğunu ve bu sebeple 36 ncı madde ile ilgili olmayacağını belirtmişlerdir. Diğer bazı temsilciler ise 36 ncı maddenin en ziyade müsaadeye mazhar millet kaydından doğan hakları haleldar etmeyeceğinin tabii olduğunu söylemişlerdir. Konferans Başkanı 36 ncı maddenin 1 nci fıkrasının en ziyade müsaadeye mazhar millet kaydından doğan hakları haleldar etmeyeceğini madde oylanırken belirttiğinden Sovyetler Birliği ve Macaristan tekliflerinde ısrar etmemişlerdir. Madde taslağı bu suretle yazılış değişiklikleri ile kesinleşmiştir.

(58) Evvelce Türkiye 1856 Paris Andlaşmasının Türkiyenin bağımsızlık ve ülke bütünlüğünün ihlâlinin bir savaş sebebi olacağını İngiltereye hatırlattığı zaman bu devlet, Türkiyenin bu hakkı ileri süremeyeceğini beyan etmiştir: E. J. de Aréchaga, a.g.m., s. 349.

*Madde 37⁵⁹**Üçüncü devletlerin vecibe veya haklarının kaldırılması ve değiştirilmesi*

1. *Bir üçüncü devlet için 35 nci maddeye uygun olarak bir vecibe doğduğu takdirde bu vecibe, başka türlü anlaşmaları sabit olmadıkça andlaşmaya tarafların ve üçüncü devletlerin karşılıklı rızaları ile ortadan kaldırılabilir veya değiştirilebilir.*
2. *Bir üçüncü devlet için 36 ncı maddeye uygun olarak bir hak doğduğu takdirde bu hak üçüncü devletin rızası olmadan ortadan kaldırılabilir veya değiştirilebilir olduğu sabit olmadıkça taraflarca kaldırılamaz veya değiştirilemez.*

Madde bir andlaşmadan üçüncü devletler için doğan vecibe veya hakkın ortadan kaldırılması veya değiştirilmesi problemini çözümlenmeye çalışmaktadır. Madde, bir andlaşmanın öngördüğü bir hak veya vecibenin ortadan kaldırılması veya değiştirilmesi değil, üçüncü devletin hak veya vecibelerinin ortadan kaldırılmasına veya değiştirilmesine ilişkindir. Milletlerarası Hukuk Komisyonunun madde taslağında ilkönce üçüncü devletlerin hak ve vecibelerinin ortadan kaldırılması veya değiştirilmesi tek bir kurala bağlanmış iken devletlerin belirttiği görüşler üzerine vecibe ve hakların ortadan kaldırılma ve değiştirilmeleri hakkında iki ayrı kural düşünülmüştür. Bu ayırımın sebebi üçüncü devletin hak elde ettiği hal ile bir vecibe altına girdiği haldeki durumun farklı olmasıdır.

Maddenin 1 nci fıkrasına göre bir andlaşmanın üçüncü devlete yüklediği vecibe, aykırı bir anlaşma yoksa ancak andlaşmaya taraf devletler ile üçüncü devletin karşılıklı rızaları ile ortadan kaldırılabilir veya değiştirilebilir. Milletlerarası Hukuk Komisyonu ve-

(59) Milletlerarası Hukuk Komisyonunun hazırladığı taslak :

*Madde 33**Üçüncü devletin vecibe veya haklarının ortadan kaldırılması veya değiştirilmesi.*

1. *Bir üçüncü devlet için 31 nci maddeye uygun olarak bir vecibe doğduğu takdirde bu vecibe başka türlü anlaşmaları sabit olmadıkça, andlaşmaya tarafların ve üçüncü devletin karşılıklı rızaları ile ortadan kaldırılabilir ve değiştirilebilir.*
2. *Bir üçüncü devlet için 32 nci maddeye uygun olarak bir hak doğduğu takdirde bu hak üçüncü devletin rızası olmadan ortadan kaldırılabilir veya değiştirilebilir olduğu sabit olmadıkça taraflarca ortadan kaldırılamaz veya değiştirilemez.*

cibelerin yerine getirilmesinden üçüncü devletin veya andlaşmaya taraf devletlerin feragat etmeleri halleri arasında bir ayırım yapmayarak her iki hal için genel bir kural koymuştur.

Maddenin 2 nci fıkrası andlaşmaya taraf olan devletlerin üçüncü devlet leyhine yarattıkları hakkı ortadan kaldırmaları veya değiştirmelerini düzenlemektedir.⁶⁰ Maddenin ilk taslaklarına Hükümetler, verilen hakkın üçüncü devletin rızası olmadan geri alınmaması sebebiyle itiraz etmişlerdir. Bu itirazlar üzerine Milletlerarası Hukuk Komisyonu üçüncü devletler leyhine milletlerarası su yollarında olduğu gibi hak yaratmayı teşvikin faydaları ile verilen hakkı mümkün olduğu kadar sağlama bağlama gereği arasında bir yol bulmaya çalışmıştır. Komisyonun bulduğu yol şudur: Üçüncü devletler leyhine doğan hakların ortadan kaldırılamıyacağı veya değişimeyeceği şart koşulmuş bulunmadıkça bunların ortadan kaldırılabilir veya değiştirilebilir. Bir hakkın ortadan kaldırılamaz veya değiştirilemez niteliği, hakkın verilme şartının yazılış veya karakterinden veya bu hususda varılmış anlaşmadan çıkarılacaktır.

Diplomatik Konferansın birinci döneminde sadece Filipinin yazılış değişikliği teklifi olmuş fakat bu teklif Yazı Komitesi tarafından kabul edilmemiştir. İkinci dönemde tartışma olmadığından Milletlerarası Hukuk Komisyonunun hazırladığı taslak kesinleşmiştir.

Madde 38⁶¹

Bir andlaşmanın kurallarının milletlerarası bir teamülün meydana gelmesi ile üçüncü devletler için mecburileşmesi

34 ilâ 37 nci maddelerin hiçbir hükmü, bir andlaşmada ifade edilen bir kuralın bir üçüncü devlet için milletlerarası hukukun tanınmış bir teamüli kuralı olarak mecburi hale gelmesini engellemez.

Madde Milletlerarası Hukukun kaynaklarından birisine dokunmaktadır. Bazı devletler arasında sınır, nehir ve deniz yolları hak-

(60) E.J. de Aréchaga, a.g.m., s. 344-345.

(61) Milletlerarası Hukuk Komisyonunun hazırladığı taslak :

Madde 34

Bir andlaşmanın kurallarının bir milletlerarası teamülün meydana gelmesi ile mecburileşmesi.

30 ilâ 33 nci maddelerin hiçbir hükmü, bir andlaşmada ifade edilen bir kuralın bir üçüncü devlet için milletlerarası hukukun teamülü bir kuralı olarak mecburi hale gelmesini engellemez.

kında yapılan andlaşmalar diğer devletler tarafından genellikle kabul edildiği zaman bu diğer devletler için teamüli hukuk olarak saygı gösterilmesi gereken kurallar haline gelir.⁶² Bu duruma örnek olarak kara savaşına ilişkin kural ve teamüller hakkındaki La Haye Sözleşmeleri, milletlerarası deniz yolları hakkındaki İstanbul Sözleşmesi ve Montreux Sözleşmesi gösterilir.⁶³ Tedvin andlaşmaları da mevcut kuralları bir araya getirdiği ve özellikle böyle yaptıklarını belirttikleri zaman taraf olmıyan devletler için aynı nitelikte sayılırlar.⁶⁴ Bu hallerde andlaşmalara taraf olmıyan devletlere hukuki etki, andlaşmalardan ziyade bunların teamüli kural olmalarından doğar.⁶⁵ Milletlerarası Hukuk Komisyonu konuyu bu yönleri ile görmekle beraber andlaşmalar hukuku sözleşmesinde genel olarak teamüli kurallar ile ilgili bütün sorunlara dokunmak istememiştir. Komisyon konuyu, üçüncü devletlere etki bakımından ele almıştır. Bu düşüncelerle madde genel bir saklayıcı kural olarak hazırlanmıştır. Madde sadece 34 ile 37 nci maddelerin teamülü hukuk kurallarının doğmasına engel olmıyacağını belirtmekle yetinmiştir.

Milletlerarası Hukuk Komisyonu madde taslağını hazırlarken kaleme aldığı açıklamada her devlet için tarafsızlık, silâhsızlanma, milletlerarası su yolları konularında olduğu gibi hak ve vecibe yaratan, yani objektif bir rejim kuran andlaşmalar için ayrı kural konulmasının gerekli olup olmadığının görüşüldüğüne dikkati çekmiştir. Bu çeşid andlaşmaların var olduğunu gözönüne alan bazı Komisyon üyeleri bunlar için ayrı bir kural konmasını faydalı görmüşlerdir. Diğer üyeler ise böyle bir rejimin 36 ncı maddede öngörülen ilkenin uygulanması ile kurulabileceğini kabul etmekle beraber sorunun andlaşma hukukundan ziyade teamüli hukuka ilişkin olduğunu belirtmişler ve bu hususda konulacak kuralın devletlerin çoğunluğu tarafından benimseneceğinden emin olmadıklarını söylemişlerdir. Görüşmeler sonunda Milletlerarası Hukuk Komisyonu

(62) Andlaşmaların teamüli bir kuralın varlığını ortaya koymaları sadece bu varlığı gösterme bakımındandır. Andlaşmalardan teamüli bir kuralın doğması genel olarak teamülün meydana gelmesi için gerekli şartların yerine gelmesi ile mümkün olabilir: Josef L. Kunz, «The Nature of Customary International Law», A.J.I.L., 1953 C. 47 No. 4 s. 667-668.

(63) Ch. de Visscher, «Coutume et traité en droit international public», R.G.D.I.P., 1955 No. 3 s. 356.

(64) R. R. Baxter, «Multilateral Treaties as Evidence of Customary International Law», B.Y.I.L., 1965-66 s. 278-279, 286-297.

(65) I. C. MacGibbon, «Customary International Law and Acquiescence», B.Y.I.L., 1957 s. 132, 144-145.

objektif rejim kuran andlaşmalar hakkında ayrı bir kural kaleme almamayı kararlaştırmıştır.

Diplomatik Konfransın birinci döneminde Fillandiya ve Venezüela maddenin Sözleşmeden çıkarılmasını teklif etmişler, Suriye ve Meksika ise maddeye teamüli kuralı daha belirli hale kayacak ilaveler teklif etmişlerdir. İlkönce maddenin Sözleşmeden çıkarılması teklifi oya konmuştur. Bu teklif red edilmiştir. Türkiye teamüli kuralın doğmasında anlaşmaya varılmadan bu yoldan bir vecibe altına girmemek için oyunu teklif lehinde kullanmıştır. Bundan sonra Suriye ve Meksika teklifleri oylanmış ve her ikisi de kabul edilmiştir. İkinci dönemde madde hakkında çok uzun tartışmalara girilmiştir. Söz alan temsilciler başlıca maddenin Sözleşmeden çıkarılması, metne birinci dönemde eklenen «hukukun genel ilkesi» deyiminin kapsamı ve gerekliliği ve anlaşmalardan doğan teamüli kuralların kapsam ve muhtevası üzerinde durmuşlardır. Konferans Başkanı maddenin, bir andlaşmada yer alan bir kuralın zamanla teamüli bir kural haline geldiği taktirde üçüncü devletleri bu niteliği ile bağliyabileceğini söylediğini açıklamış ve Milletlerarası Adalet Divanının Statüsünün 38 nci maddesinin anlamında bir andlaşmanın hukukun bir genel ilkesi haline gelebileceğini söyliyerek dolaylı olarak maddeden «hukukun genel ilkesi» kavramının çıkarılmasını telkin etmiştir. Yapılan oylamada bu kavram metinden çıkarılmıştır. Türkiye yukarda açıklanan düşünce ile maddeye çekimser kalmıştır.

BÖLÜM IV

Andlaşmaların Değiştirilmesi

Sözleşmenin IV ncü bölümü andlaşmaların değiştirilmesine ilişkin kuralları belirtmektedir. Bölümün gözönüne aldığı taraf devletlerin andlaşmayı karşılıklı rızaları ile değiştirdikleri hallerdir. Sözleşme bu konuda bir genel kural koymuş ve ayrıca andlaşmanın bütün taraf devletler veya bazı taraflar arasında değiştiğine göre iki özel düzenleme getirmiştir.

Madde 39⁶⁶

Andlaşmaların değiştirilmesine ilişkin genel kural

(66) Milletlerarası Hukuk Komisyonunun hazırladığı taslak :

Madde 35

Andlaşmaların değiştirilmesine ilişkin genel kural.

Bir andlaşma tarafların anlaşması ile değiştirilebilir. Böyle bir anlaşmaya, andlaşmanın başka türlü hükme bağlaması dışında II nci bölümde ifade edilen kurallar uygulanır.

Madde andlaşmaların değiştirilmesine ilişkin genel kuralı koymaktadır.

Milletlerarası Hukuk Komisyonu madde taslağını hazırlarken bazı gelişmelerin etkisi altında kalmıştır. Bu gelişmelerden birisi çok taraflı andlaşmaların çoğalması ve bunların çoğunlukla milletlerarası kurulların içinde veya gözetimi altında yapılmalarıdır. Bu olay andlaşmaların değiştirilmesine bu kurulların metodlarını sokmuş ve taraf devletler ile istişareyi kolaylaştırmıştır. Çok taraflı andlaşmaların çoğalması ayrıca bunların değiştirilmesi konusunda da evvelden düşünülmesi alışkanlığını doğurmuştur. Nihayet çok taraflı andlaşmalara taraf olan devletlerin sayılarının hızla artması değiştirmenin bütün taraf devletlerin rızalarına bağlanmasını imkânsızlaştırmış ve bu değiştirmenin yalnız buna razı olan devletler arasındaki ilişkilerde de düşünülmesine yol açmıştır.⁶⁷

Çok taraflı andlaşmalarda bunların nasıl değiştirileceğine ilişkin mevcut hükümler çeşitlidir. Bu hükümlerin bazıları sadece değişiklik teklifinin hangi şartlarla yapılabileceğini göstermektedir. Diğer bazıları ise hem değişiklik tekliflerinin şartlarını hem de teklifin yapılmasında izlenecek usulü tesbit etmektedir. Nihayet diğer bazı hükümler ise ayrıca teklif sonucu olarak yapılacak değişikliğin etki ve yürürlüğü hakkında kurallar öngörmektedir. Milletlerarası Hukuk Komisyonu bu hükümlerden tam bir sonuç çıkaramamış, fakat değişiklik usulüne dair kurulların Sözleşmeye konması gerektiği kanısına varmıştır.

Andlaşmaların değişikliği için değişiklik ve sınırlı değişiklik deyimleri kullanılmaktadır. Değişiklik «amendment» andlaşmanın hükümleri bütün taraf devletler için değiştirildiği zaman kullanılmaktadır. Andlaşmanın taraf devletlerden bazıları arasındaki ilişkilerde değiştirilmesine sınırlı değiştirme «modification» denmektedir.

Yukarda açıklanan düşünceler ile hareket eden Milletlerarası Hukuk Komisyonu madde taslağında andlaşmaların taraf devletler

Bir andaşma, tarafların anlaşması ile değiştirilebilir. Böyle bir anlaşmaya, andlaşmanın başka türlü hükme bağlaması dışında II nci bölümde ifade edilen kurallar uygulanır.

(67) Edwin C. Hoyt, The Unanimity Rule in the Revision of Treaty. A Re-Examination, The Hague Martinus Nijhoff 1959.

arasında bir anlaşma ile değiştirilebileceğini ve bu anlaşmaya Sözleşmenin II nci bölümünün hükümlerinin uygulanacağını belirtmiştir. Taslakda yukarıda özetlenen gelişmeler gözönünde alınarak değişimin 54 ncü maddede olduğu gibi tarafların hepsinin rızası ile yapılacağı şart koşulmamıştır.

Değişikliği tesbit eden anlaşmanın yapılması genel olarak II nci bölümün 9, 24 ve 26 ncı maddelerine uygun olacaktır. Taslakda ayrıca değişiklik anlaşmasının biçimi belirtilmemiştir. Bu anlaşma şifahî de olabilir veya tarafların uygulamaları ile meydana gelebilir.

Diplomatik konferansın birinci döneminde madde taslağına Şili ve Seylan tarafından yapılan değişiklik teklifleri görüşmeler sırasında geri çekilmiştir. Bu durumda Yazı Komitesi Milletlerarası Hukuk Komisyonunun hazırladığı taslağın 39 ncü madde olarak aynen kabulünü Konferansa teklif etmiştir. İkinci dönemde taslak üzerinde bir tartışma olmamış ve metin kesinleşmiştir.

Madde 40⁶⁸

Çok taraflı andlaşmaların değiştirilmesi

1. *Andlaşmada aksine hüküm olmadıkça çok taraflı andlaşmaların değiştirilmesi aşağıdaki fıkralara göre olur :*

(68) Milletlerarası Hukuk Komisyonunun hazırladığı taslak :

Madde 36

Çok taraflı andlaşmaların değiştirilmesi.

1. Andlaşmada aksine hüküm olmadıkça çok taraflı andlaşmaların değiştirilmesi aşağıdaki fıkralara göre olur :
2. Çok taraflı bir andlaşmanın bütün taraflar arasındaki ilişkilerde değiştirilmesine yönelik her teklif tarafların herbirine bildirilmedir ve tarafların her birinin :
 - a) bu teklif hakkında alınacak karara;
 - b) andlaşmanın değiştirilmesi konusundaki her anlaşmanın görüşme ve aktine katılma hakkı vardır.
3. Andlaşmaya taraf olma niteliğine sahip her devlet değiştirildiği biçimdeki andlaşmaya taraf olma niteliğine sahiptir.
4. Andlaşmayı değiştiren anlaşma, andlaşmaya taraf olup bu anlaşmaya taraf olmıyanları bağlamaz; bu devletlere 26 ncı maddenin 4 ncü fıkrasının b) bendi uygulanır.
5. Andlaşmayı değiştiren anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra andlaşmaya taraf olan her devlet, farklı bir niyet izhar etmedikçe :
 - a) değiştirildiği biçimdeki andlaşmaya taraf; ve
 - b) andlaşmayı değiştiren anlaşma ile bağlı olmıyan andlaşmaya her taraf hakkında değişmemiş andlaşmaya taraf sayılır.

2. Çok taraflı bir andlaşmanın bütün taraflar arasındaki ilişkilerde değiştirilmesine yönelik her teklif bütün akit devletlere bildirilmelidir ve bunlardan herbirinin :
 - a) bu teklife verilecek sonuç hakkındaki karara;
 - b) andlaşmanın değiştirilmesi konusundaki her anlaşmanın görüşülme ve aktine katılma hakkı vardır.
3. Andlaşmaya taraf olma niteliğine sahip her devlet değiştirildiği biçimdeki andlaşmaya taraf olma niteliğine de sahiptir.
4. Andlaşmayı değiştiren anlaşma, andlaşmaya taraf bulunup bu anlaşmaya taraf olmıyan devletleri bağlamaz; bu devletler hakkında 30 ncu maddenin 4 ncü fıkrasının b) bendi uygulanır.
5. Andlaşmayı değiştiren anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra andlaşmaya taraf olan her devlet, farklı bir niyet izhar etmedikçe :
 - a) değiştirildiği biçimdeki andlaşmaya taraf; ve
 - b) andlaşmayı değiştiren anlaşma ile bağlı olmıyan her taraf hakkında değişmemiş andlaşmaya taraf sayılır.

Madde çok taraflı andlaşmaların nasıl değiştirileceğini tesbit etmektedir. Madde taslağı Milletlerarası Hukuk Komisyonunda kaleme alınırken iki taraflı andlaşmalar için ayrı bir kural düşünülmesi mahzurlu görülmüştür. İki taraflı andlaşmaların değiştirilmesi tarafların rızalarına bırakılmıştır.

Madde çok taraflı andlaşmaların taraf bütün devletler arasında değiştirilmesine ilişkindir. Bu değiştirilmede taraf devletlerden bazılarının işlemleri tamamlamaları sebebiyle andlaşmanın taraf bütün devletler arasında değişmemesi mümkündür. Komisyon bu hali andlaşmanın yalnız bazı taraf devletler arasında sınırlı değiştirilmesi işleminden farklı olduğunu düşünmüştür. Bu sonuncu hal ayrı olarak 41 nci maddede öngörülmüştür.

Maddenin 1 nci fıkrası maddenin tamamlayıcı bir kural olduğunu belirtmektedir. Maddede gösterilen kurallar değiştirilecek andlaşmada bu konuda bir hüküm yoksa uygulanacaktır.

Maddenin 2 nci fıkrası değişiklik teklifinin tarafların herbirine bildirilmesi usulünü ve bunların teklif hakkında alınacak kara-

ra ve teklif olumlu karşılanmış ise değiştirici anlaşmanın görüşme ve aktine katılmaya hakları bulunduğunu tesbit etmektedir. Uygulamada bazan bir andlaşmaya taraf devletlerin bazıları bu andlaşmayı bütün taraflar ile istişare etmeden değiştirmişlerdir. Fakat kendisi ile istişare edilmeyen devletler bu tutuma karşı itiraz etmişlerdir. Bu sebeble Komisyon bu uygulamaları bir kural olarak kabul etmiyerek fıkradaki usul ve hakkı metinde öngörmüştür.

Andlaşmayı değiştiren anlaşma ile kesin olarak bağlanmamış devletlere maddenin 3 ncü fıkrası ek bir güvenlik sağlamaktadır. Bu devletler anlaşma ile değiştirilen andlaşmaya da taraf olabilirler.

Maddenin 4 ncü fıkrasında andlaşmayı değiştiren anlaşmaya taraf olmıyan devletlerin bu anlaşma ile bağlı olmıyacakları belirtilmiştir. Bu kural 37 nci maddenin olağan bir sonucudur. Andlaşmaya taraf olan devletlerle andlaşmayı değiştiren anlaşmaya taraf olan devletler arasındaki ilişkilere fıkrada açıklandığı gibi 30 ncu maddenin 4 ncü fıkrası uygulanacaktır. 5 nci fıkra andlaşmaya, değişiklik yapan anlaşmanın bazı taraflar arasında yürürlüğe girmesinden sonra taraf olan bir devletin durumunu tesbit etmektedir. Bu devlet, anlaşma ile bağlı olmayan andlaşmaya taraf devletler ile hem andlaşma hem de anlaşma ile bağlı devletler ile karşılaşacaktır. Bu durumda sonradan katılan devlet aksine niyetini açıklamadıkça taraf devletlere karşı değişmemiş andlaşma ile, anlaşmaya bağlı devletlere karşı değiştirilmiş andlaşma ile bağlı olacaktır.

Diplomatik Konferansın birinci döneminde Fransa taslağın I nci fıkrasına sınırlı çok taraflı andlaşma kavramının konmasını istemiş, Hollanda da 2 nci fıkranın yazılışını daha belirgin kılan bir teklif yapmıştır. Yazı Komitesi, Fransanın diğer maddelere de konmasını istediği sınırlı çok taraflı andlaşma kavramı dolayısıyla kesin kararın ikinci dönemde alınmasını teklif etmiş ve bu, Konferansda kabul edilmiştir. İkinci dönemde Fransa teklifini geri aldığından taslak tartışılmadan kesinleşmiştir.

Madde 41⁶⁹

Çok taraflı andlaşmaları taraflardan sadece bazılarının arasındaki ilişkilerde değiştiren anlaşmalar

(69) Milletlerarası Hukuk Komisyonunun hazırladığı taslak :

Madde 37

Çok taraflı andlaşmaları sadece bazı tarafları arasındaki ilişkilerde değiştiren anlaşmalar.

1. *Bir çok taraflı andlaşmanın iki veya daha fazla tarafları andlaşmayı sadece karşılıklı ilişkilerinde değiştiren bir anlaşmayı aşağıdaki şartlarla aktedebilirler :*
 - a) *böyle bir değişiklik imkânı andlaşmada öngörülmüş ise; veya*
 - b) *bahis konusu değişiklik andlaşmada yasaklanmamış ise;*
 - i) *diğer tarafların ne andlaşma ile elde ettikleri haklardan yararlanmalarına ne de vecibelerinin yerine getirilmesine engel olmamak; ve*
 - ii) *bütünü ile alınan andlaşmanın konu ve amacının fiilen gerçekleşmesi ile bağdaşmazlık olmadan değiştirilemeyecek bir hükmüne ilişkin olmamak şartıyla,*
2. *Andlaşmada, 1 nci fıkranın a) bendinde öngörülen halde aksine hüküm olmadıkça bahis konusu taraflar diğer taraflara anlaşma aktetmek niyetlerini ve bunun andlaşmaya getireceği değişiklikleri bildirmelidirler.*

Madde çok taraflı bir andlaşmaya taraf devletlerin bazılarının andlaşmayı kendi aralarındaki ilişkilerde değiştirmelerini, yani yukarıda sınırlı değiştirme denilen durumun ortaya çıkaracağı sorunları çözümlenmektedir. Bu durum bundan evvelki maddede öngörülen değişiklikten farklıdır. Uygulamada devletler aralarında yaptıkları anlaşmalar ile taraf oldukları andlaşmaya aykırı hareket etmişlerdir. Bundan, bu devletlerin milletlerarası bir sorumluluğu do-

-
1. *Bir çok taraflı andlaşmanın iki ve daha fazla tarafları, andlaşmayı aralarında değiştiren bir anlaşmayı aşağıdaki şartlarla aktedebilirler :*
 - a) *böyle bir değişiklik imkânı andlaşmada öngörülmüş ise; veya*
 - b) *bahis konusu değişiklik :*
 - i) *diğer tarafların andlaşmadan doğan haklarından yararlanmalarına veya vecibelerini yerine getirmelerine engel olmuyorsa;*
 - ii) *bütünü ile alınan andlaşmanın konu ve amacının fiilen gerçekleşmesi ile bağdaşmazlık olmadan değiştirilebilecek bir hükmüne ilişkin değilse; ve*
 - iii) *andlaşmada yasaklanmamış ise.*
 2. *Andlaşmada 1 nci fıkranın a) bendinde öngörülen halde aksine hüküm olmadıkça bahis konusu taraflar diğer taraflara anlaşma yapmak niyetlerini ve düşünülen değişiklikleri bildirmelidirler.*

ğar. Madde bu sorumluluktan ziyade bunun ortaya çıkmaması için ne gibi şartlara saygı gösterilmesi gerektiğini sıralamaktadır.

Milletlerarası Hukuk Komisyonu hazırladığı taslağın 1 nci fıkrasının a) bendinde sınırlı değiştirme, andlaşmada öngörülüyor ise bunun yapılabileceğini söylemiştir. Eğer andlaşma böyle bir imkânı öngörmemiş ise sınırlı değiştirme ancak bazı şartlara uyularak yapılabilir. Bu şartlar 1 nci fıkranın b) bendinin alt bendinde sıralanmıştır. Birinci şart değişikliğin andlaşmaya taraf diğer devletlerin hak ve vecibelerine dokunmamasıdır. İkinci şart değişikliğin andlaşmasının konu ve amacının gerçekleşmesine engel olacak bir hükmüne ilişkin olmamasıdır. Meselâ, bir silâhsızlanma andlaşmasına taraf olan devletlerden bazıları aralarında bu andlaşmanın ana hükümlerinden birini değiştirecek bir anlaşma yapamazlar. Üçüncü şart değiştirilmenin andlaşmada yasaklanmamış olması halinde gözönünde alınacaktır. Sayılan şartların ayrı ayrı değil hep birden yerine getirilmesi gerekir.

Maddenin 2 nci fıkrasının amacı sınırlı değişikliklere karşı bunlara taraf olmıyan devletlere ek bir güvenlik sağlamaktır. Aksi andlaşmada öngörülmedikçe yapılacak anlaşmadan ve değişikliklerden diğer taraf devletler haberdar edileceklerdir.

Madde taslağı Diplomatik Konferansın birinci döneminde görüşülürken Fransa yine «sınırlı çok taraflı andlaşma» kavramının metne konmasını istemiş, Çekoslavakya, Bulgaristan, Romanya ve Suriye yazılış değişiklikleri teklifleri yapmışlardır. Yazı Komitesi teklifleri incelememiş ve Fransanın teklifi dolayısıyla madde taslağı hakkında karar alınmasını ikinci döneme ertelemiştir. İkinci dönemde Fransa bu madde hakkında da bir evvelkine benzer teklifini geri çektiğinden taslak madde yazılış değişiklikleri ile kesinleşmiştir.

Andlaşmaların değiştirilmesi ile ilgili olarak Milletlerarası Hukuk Komisyonu bir andlaşmanın tarafların sonraki uygulamaları ile değişebileceğine ilişkin ayrı bir madde (38 nci madde) kaleme almıştı. Bu madde taslağı Diplomatik Konferansda görüşülürken Finlandiya, Japonya, Venezüela ve Vietnam ayrı ayrı bu metnin Sözleşmeden çıkarılmasını teklif etmişler ve bunlar kabul edilmiştir. Türkiye de bu taslak maddenin Sözleşmeden çıkarılmasına taraftar olmuştur.